

T.C.

**MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI**

**ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARININ
METİNLERARASILIK NİTELİĞİ ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Semra KOLCU

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Ahmet BALCI

Hatay-2017

T.C.

**MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI**

**ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARININ
METİNLERARASILIK NİTELİĞİ ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Semra KOLCU

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Ahmet BALCI

Hatay-2017

ONAY

SEMRA KOLCU tarafından hazırlanan “**ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARININ METİNLERARASILIK NİTELİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile **TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

05 / 05 /2017

Jüri Üyeleri	İmza
Yrd. Doç. Dr. Ahmet BALCI (Jüri Başkanı - Danışman)	
Doç. Dr. Bilginer ONAN	
Yrd. Doç. Dr. Kadir Kaan BÜYÜKİKİZ	

Semra KOLCU tarafından hazırlanan “**Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarının Metinlerarasılık Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme**” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım**.

Prof. Dr. Ali ACARAVCI
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Dil, var oluşundan bu yana merak ve inceleme konusu olmuştur. Bu konudaki merak dilbilim çalışmalarına zemin hazırlamıştır. 1960'lı yılların ikinci yarısına gelindiğinde, dilbilim alanında yapısalcılıkla birlikte metin dilbilim kendini göstermeye başlamıştır. Metin dilbilim metni bir bütün olarak ele alırken bütünü oluşturan parçaları, bu parçaların işlevleri ve birbiriyle ilişkilerini inceler.

Metin, dil öğretiminde ve sosyal hayatta önemli bir alanı kapsar. Özellikle Türkçe derslerinde, dersler metin üzerinden işlenir. Bu denli önemli bir aracı iyi donatmak ve olabildiğince iyi incelemek gerekir. Bir oluşumun metin sayılabilmesi için gerekli yedi özellikten biri de 'metinlerarasılık'tır.

Dilin kullanılmaya başlandığı en eski çağlardan günümüze dek metin oluşturma ve aktarım süreci devam etmektedir. Eski bilgiler düşüncelerle harmanlanarak yeni bilgileri ortaya çıkarmıştır. Bu durum ister istemez metinlerarası ilişkileri meydana getirmiştir. Julia Kristeva'yla birlikte 'metinlerarası' kavramının ortaya çıkmasıyla, 1970'lerden bu yana, kavram üzerindeki çalışmalar devam etmektedir. Ülkemizde ise 'metinlerarası' kavramıyla ilgili yapılan çalışmalar, genel olarak iki eser karşılaştırmasıyla sınırlı kalmıştır. Bu çalışma Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin "metinlerarasılık" özelliklerine ilişkin bilgi ve analiz sonucu sunmayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde "Problem Durumu", "Amaç", "Önem", "Sınırlılıklar" ve "İlgili Araştırmalar" kısımlarına yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde "Metin" kavramı açıklanmış, "Türkçe Dersi ile Metin İlişkisi"ne değinilmiş, "Dilbilimden Metindilbilime Tarihsel Gelişim Süreci" ele alındıktan sonra "Metinsellik Ölçütleri" açıklanmış ve son olarak "Türkçe Dersi Kapsamında Metin Kavramına Metinlerarası Bir Bakış" başlığı altında tespitlerde bulunulmuştur.

Üçüncü bölümde "metinlerarasılık" tanım ve kökeni dünden bugüne ele alınmış, bunun yanında "metinlerarası" yöntem ve teknik terimler açıklanmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünü oluşturan "Yöntem" kısmında "Araştırma Modeli", "Evren ve Örneklem", "Verilerin Toplanması", "Metinlerarasılık

Değerlendirme Formu”nun oluşturulma süreci ve açıklaması, “Verilerin Analizi” başlıklarına yer verilerek gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Çalışmanın beşinci bölümünü temel problem ve alt probleme dayalı “Bulgular ve Yorumlar” oluşturmaktadır.

Çalışmanın son kısmını oluşturan altıncı bölümde ise araştırma sonucunda ortaya çıkan “Sonuç ve Öneriler”e yer verilmiştir.

Yüksek lisans eğitimim boyunca engin bilgi ve tecrübeleriyle bana yol gösteren, destek olan ve bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet BALCI’ya, görüş ve önerileri benden esirgemeyen Mustafa Kemal Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümü’ndeki değerli hocalarıma, yabancı kaynaklara erişim hususunda bana yardımcı olan değerli arkadaşım Cem MÜRDÜN’e, her aşamada bana destek olan saygıdeğer hocam Bülent KARABABA’ya, çalışmam süresince değerli zamanını ve düşüncelerini aldığım Ender CANATAR’a ve her zaman yanımda olarak düşüncelerime saygı duyan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Semra KOLCU

ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARININ METİNLERARASILIK NİTELİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Semra KOLCU

Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2017

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ahmet BALCI

ÖZET

Bu araştırma ortaokul (5, 6, 7 ve 8. sınıf) Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ‘metinlerarasılık’ niteliğini belirlemeyi ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Metinlerarasılık nitelikleri belirlenirken ders kitaplarının içerisindeki metinlerin birbiriyle olan ilişkileri değil, ele alınan her bir metnin, dilsel yapıların tümüyle olan ilişkileri incelenmiştir. Araştırmada betimsel model kullanılmış, araştırma amacına ulaşabilmek için toplanan veriler “içerik analizi” yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırmanın evrenini; Milli Eğitim Bakanlığının 2016-2017 eğitim öğretim yılında Türkçe derslerinde ders kitabı olarak kullanılmasına onay verdiği ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Evrenin ulaşılabilir olması sebebiyle örneklem almaya gidilmemiş evrenin tamamına ulaşılmıştır. Ortaokul Türkçe ders kitaplarının metinlerarası görünümünü belirlemek amacıyla literatür taraması yapılarak “Metinlerarasılık Değerlendirme Formu” geliştirilmiştir. Değerlendirme formunun geçerliği uzman görüşüyle sağlanmıştır. Güvenirlik katsayısı ise 0,89 olarak hesaplanmıştır. Formun son hâline ulaşmasıyla birlikte veriler form üzerinden toplanmıştır.

Araştırmada temel amacın yanı sıra ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde bulunan metinlerarasılık unsurlarının sınıflara, metin türlerine (bilgilendirici, öyküleyici, şiir) ve yayınevlerine göre farklılığı/dağılımı da analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda ‘metinlerarası’ unsurların, Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde belirli bir düzen çerçevesinde bulunmadığı ve metin türlerine göre belirli bir dağılım göstermediği tespit edilmiştir. Yerinde ve bir amacı gerçekleştirebilecek

nitelikli örneklere rastlansa da; bu metinlerarası unsurların kitap içerisinde, diğer kitaplarla ve sınıf seviyelerine göre tutarlı bir oluşuma sahip olmadığı görülmüştür. Ortaya çıkan sonuçlara istinaden, öğretim programına, ders kitabı oluşum sürecine ve öğretmenlere; kısaca eğitim-öğretimi kapsayan her türlü aşamada yapılabileceklere yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Metinlerarasılık, Türkçe öğretimi, Türkçe ders kitapları.

AN EVALUATION ON INTERTEXTUALITY QUALIFICATION OF SECONDARY SCHOOL TURKISH COURSE BOOKS

Semra KOLCU

The Department of Turkish Education, Master's Thesis, 2017

Advisor: Assist. Prof. Dr. Ahmet BALCI

ABSTRACT

This research aims to evaluate and identify the qualifications of 'Intertextuality' of the texts in Turkish course books at secondary schools (Grade 5, 6, 7, and 8th). While determining intertextuality in this study, not the interrelated texts in the textbooks, but the relationship of each text to the whole of the linguistic structures was examined. 'The Descriptive Method' has been used in the research and the collected data were evaluated by "Content Analysis Method" in order to reach the purpose of the research. The population of this study is secondary school 5th, 6th, 7th, and 8th grades Turkish textbooks with approval by the Ministry of National Education in the Turkish lessons in the 2016-2017 academic year. As the universe is accessible, no samples have been taken and the whole universe has been reached. "Intertextuality Evaluation Form" has been developed by scanning the literature to determine the inter-textual appearance of secondary school Turkish textbooks. The validity of the evaluation form was provided by expert opinion. The reliability coefficient was calculated as 0.89. With the final shape of the form, the data were collected from the forms.

In addition to the main purpose of the research, the differences / distribution of intertextuality elements in texts in secondary school Turkish textbooks are analyzed according to class, text type (informative, narrative, poetry) and publishing houses.

As a result of the research, it has been determined that 'intertextuality' elements do not have a certain layout in texts in Turkish textbooks and do not show a certain distribution according to text types. While there are qualified examples that

can be carried out in place and aimed at; It has been seen that these intertextual elements do not have a coherent structure within the book, with respect to other books and class levels. According to the results; suggestions including curriculum, the course book formation process and the teachers briefly all stages including education-training have been given.

Keywords: Intertextuality, Turkish Teaching, Turkish Course Books

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET VE ANAHTAR KELİMELER.....	iii
ABSTRACT AND KEYWORDS.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	x
RESİM LİSTESİ	xi
KISALTMALAR.....	xii

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

PROBLEM, ÖNEM VE AMAÇ

1.1.Problem Durumu.....	1
1.2.Problem Cümlesi.....	3
1.3.Alt Problemler.....	3
1.4. Araştırmanın Amacı	3
1.5.Araştırmanın Önemi.....	3
1.6. Sınırlılıklar.....	5
1.7. İlgili Araştırmalar.....	5

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Metin.....	12
2.2. Dil Bilimden Metindilbilime Tarihsel Gelişim Süreci.....	13
2.3. Metinsellik Ölçütleri.....	18
2.4. Türkçe Dersi-Metin İlişkisi.....	20
2.5. Türkçe Dersi Kapsamında Metin Kavramına Metinlerarası Bir Bakış	21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Metinlerarasılık Tanım ve Köken	24
3.2. Yapısalcı Dilbilim - Saussure'nin Rus Biçimcilere Etkisi – Mikhail Bakhtin...24	24
3.3. Metinlerarasılıkta Öncü İsim: Julia Kristeva ve Çeşitli Kuramcılar.....25	25
3.4. Metinlerarasılık Yöntemleri ve Teknik Terimler.....27	27
3.4.1. Metinlerarasılığın Temel Kavramları.....28	28
3.5. Metinlerarası Okuma ve Kavram – Alıcı İlişkisi	30

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

4.1. Araştırmanın Modeli	32
4.2. Evren ve Örneklem.....	32
4.3. Verilerin Toplanması.....	33
4.3.1. Metinlerarasılık Değerlendirme Formu.....	34
4.4. Verilerin Analizi.....	36

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

5.1. Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Metinlerarasılık Görüntüsüne Ait Bulgular.....	37
5.2. Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Bulunan Metinlerarasılık Unsurlarının Sınıflara Göre Farklılığı.....	78
5.3. Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Bulunan Metinlerarasılık Unsurlarının Metin Türlerine Göre Farklılığı.....	79
5.4. Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Görülen Metinlerarasılık Özelliklerinin Yayınevlerine Göre Farklılığı.....	80

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç.....	82
6.2. Öneriler.....	84
KAYNAKÇA.....	86
EK.....	95

TABLO LİSTESİ**Sayfa**

Tablo 1: İncelenen Ortaokul (5,6,7 ve 8. sınıf) Türkçe Ders Kitapları.....	33
Tablo 2: 5. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (1-9. Metinler).....	37
Tablo 3: 5. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (10-18. Metinler).....	40
Tablo 4: 5. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (19-27. Metinler).....	44
Tablo 5: 5. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (28-36. Metinler).....	46
Tablo 6: 6. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (1-9. Metinler).....	47
Tablo 7: 6. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (10-18. Metinler).....	51
Tablo 8: 6. Sınıf Dörtel Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (1-9. Metinler).....	53
Tablo 9: 6. Sınıf Dörtel Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (10-19. Metinler).....	55
Tablo 10: 7. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (1-9. Metinler).....	58
Tablo 11: 7. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (10-18. Metinler).....	62
Tablo 12: 7. Sınıf Meram Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (1-9. Metinler).....	64

Tablo 13: 7. Sınıf Meram Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (10-18. Metinler).....	66
Tablo 14: 8. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (1-9. Metinler).....	69
Tablo 15: 8. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (10-18. Metinler).....	72
Tablo 16: 8. Sınıf Dikey Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (1-9. Metinler).....	74
Tablo 17: 8. Sınıf Dikey Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (10-18. Metinler).....	76
Tablo 18: Metinlerde Bulunan Metinlerarasılık Unsurlarının Sınıflara Göre Farklılığı.....	79
Tablo 19: Metinlerarasılık Unsurlarının Metin Türlerine Göre Farklılığı.....	79
Tablo 20: Metinlerarasılık Özelliklerinin Yayınevlerine Göre Farklılığı.....	80

RESİM LİSTESİ

	Sayfa
Resim 1.....	41
Resim 2.....	42
Resim 3.....	60
Resim 4.....	78

KISALTMALAR

Genel Kısaltmalar

Akt. : Aktaran

Biçimsel Dönş.: Biçimsel Dönüştürüm

Çev. : Çeviren

Ed. : Editör

Duvar Yaz., Popl. K.: Duvar Yazıları, Popüler Yeni Kavramlar ve benzeri

Dinsel/İnanışsal G.: Dinsel/ İnanışsal Gönderge

F : Frekans

Film-Eser K., Yazar İ.: Film/Eser Kahramanı, Yazar İsmi, Eser İsmi, Tarihsel Kahraman ve benzeri.

Göstergelerarası İliş.: Göstergelerarası İlişki

Genişl./ İndirg. Metin: Genişletilmiş/İndirgenmiş Metin

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

s. : Sayfa

TDK : Türk Dil Kurumu

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

Yay. : Yayınları

İst., mecaz, benz., vb.: İstiare, Mecaz, Benzetme ve benzeri

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

PROBLEM, ÖNEM VE AMAÇ

Bu bölümde araştırmanın temel ve alt problemlerine, amacına, önemine ve ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Dil, “insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli bir antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir” (Ergin, 2009:3). İnsanoğlunun iletişim kurması için gereken en önemli yapı dildir. Bu yapı kendi kuralları çerçevesinde yaşayan, gelişen, değişen canlı bir varlıktır. İnsanoğlu konuşmaya yatkın bir biçimde doğar ancak bu süreç başladığı anda dili etkin bir şekilde kullanabilecek yetkinliğe sahip değildir. Bu sebeple dil eğitimi hayatın vazgeçilmez bir alanı olmuştur.

Ana dili eğitimi olarak, Türkçe eğitimi; kişilerin sağlıklı bir kişisel gelişim gösterip topluma uyum sağlayabilmesinde en önemli alandır. Okullarda Türkçe dersleriyle, öğrencilerin zaten sahip oldukları ana dillerini nasıl daha etkili kullanabilecekleri ve her alanda önemi had safhada olan iletişimi nasıl daha sağlıklı kurabilecekleri öğretilerek bunun bir davranış olarak kazandırılması sağlanır.

Türkçe derslerinde öncelikle kullanılan ders materyali (%94,44) Türkçe ders kitaplarıdır (Özbay, 2003: 27). Dolayısıyla okullarda temel ders olarak okutulan Türkçe dersleri ve ders kitapları öğrencilerin ana dillerini daha etkin bir şekilde kullanmaları açısından büyük önem arz etmektedir. Türkçe derslerinde verilen dil eğitimine bakıldığında, dil eğitiminin Türkçe ders kitaplarındaki metinlerle bağlantılı bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Ders kitaplarının büyük bir farkla ön sırayı aldığı okul dönemi eğitim ve öğrenme sürecinde kullanılan yöntemlerin büyük çoğunluğunun okuduğunu anlamaya dayandığı görülmektedir. Türkçe ders kitaplarının dil öğretiminde yaygın olarak kullanılmasının sebebi ise en kolay ulaşılabilir ve en güvenilir olmasıyla açıklanabilir. Dil öğretimi, ders kitaplarındaki metinler üzerinden yapılmaktadır. Çeçen ve Çiftçi'ye (2007: 39) göre ders kitabı,

özellikle Türkçe derslerinde, öğrencilere, temel dil becerilerini kazandırmada önemli bir işleve sahiptir. Bu işlev, kitaplarda yer alan metinlerden kaynaklanmaktadır. Çünkü Türkçe derslerinde, bütün dil becerileri metinlerden hareketle hazırlanan etkinlikler yoluyla kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bunun sonucu olarak Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin önemi yüksektir. Bu sebeple öğrencilerin dil ve kişisel gelişimlerini etkileyen metinlerin nitelikleri üzerinde önemle durulmalıdır.

Türkçe Sözlük'te metin, "bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü, tekst" (TDK, 2011:1667) olarak açıklanmıştır. Belirli kurallar çerçevesinde bir araya gelmiş cümleler bütünü şeklinde de tanımlayabileceğimiz metin; dil öğretiminde istenilen amaca ulaşmada çok sık başvurulan bir yapıdır. Metni kelimeler veya cümleler birlikteliği olarak açıklamak mümkün olduğu gibi aynı zamanda işlevselliği de göz önünde tutularak daha geniş tanımlar yapmak da mümkündür.

Türkçe derslerinin işleniş süreci büyük oranda metinler üzerinden yürütülür. Doğal olarak Türkçe ders kitaplarının önemli bir bölümünü seçilen metinler oluşturmaktadır. Metinlerin dil öğretim sürecindeki önemi sebebiyle ders kitaplarında bulunan metinlerin nitelikli ve türünün iyi örnekleri arasından seçilmiş olması gerekmektedir. Metin nitelikleri alanyazında "metinsellik ölçütleri" olarak değerlendirilmektedir. Belirtilen bilgilere dayanarak metinsellik ölçütleri hususuna ve araştırma kapsamında yer alan "metinlerarası" nitelik konusuna eğilmek gerekmektedir.

İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu'nda (MEB, 2006: 24-29) metinlerarasılıkla ilgili olarak okuma öğrenme alanında "Metinler arası karşılaştırma yapar." ve "Okuduklarındaki yönlendirici ifadelerin anlamda yaptığı değişikliği fark eder." şeklinde kazanımlar gösterilmekte ve bu sayede öğrencinin metinlerde temaları, konuları, olayları, karakterleri karşılaştırması sağlanmaya çalışılmaktadır. Programda bu alanla ilgili açıkça bir ifade bulunmasa da, bahsettiğimiz kazanımlar ve benzerlerinin kapsamına ayrıntılı bir şekilde bakıldığında; metinlerin metinlerarasılık özelliğinin sağlayacağı faydaların eşdeğer içeriğine ulaşılabilir.

Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin metinlerarasılık özelliği ne derece güçlü olursa öğrencilerde önceki öğrenmelerinin yeni bilgilerle daha sağlıklı bağdaştırılması, düşünsel seviyeyi genişleterek yeni öğrenmelere açık ve yakın olması yine aynı derecede güçlü olacaktır. Bu nedenle Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin metinlerarasılık görüntüsü problem durumunu oluşturmaktadır.

1.2. Problem Cümlesi

Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin metinlerarasılık niteliği nasıldır?

1.3. Alt Problemler

Yapılan bu araştırmada, yukarıdaki temel probleme bağlı olarak şu alt problemlere cevap aranacaktır:

1. Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde bulunan metinlerarasılık unsurları sınıflara göre farklılık göstermekte midir?
2. Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde bulunan metinlerarasılık unsurları metin türlerine göre farklılık göstermekte midir?
3. Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde görülen metinlerarasılık özellikleri yayınevlerine göre farklılaşmakta mıdır?

1.4. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin metinlerarasılık niteliğinin değerlendirilmesidir.

Araştırmada ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin metinlerarasılık görüntüsü belirlenmiş; metinlerin metinlerarasılık niteliklerinin sınıflara, yayınevlerine ve metin türlerine göre farklılığı da ele alınmıştır.

1.5. Araştırmanın Önemi

Yapılan araştırmanın ne tür yararlar sağlayacağına açıklandığı bu bölümde öncelikle konuyla ilişkili olabilecek ilgili araştırma sonuçlarına ver verilmiştir.

Yapılan literatür taraması sonucu, konuyla ilişkili sayılabilecek ve bazı açılardan katkısı olabileceği düşünülen çalışmalarla ilgili açıklamalar şu şekildedir:

Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Tez Tarama Sistemi üzerinde ‘metinlerarasılık’ hakkında (farklı yazım şekilleri de göz önüne alınarak) yapılan tarama sonucunda, tarama tanımıyla ilişkili toplamda 41 adet teze rastlanmıştır. Bunların, 13’ü Türk Dili Edebiyatı, 6’sı İngiliz Dili Edebiyatı, 2’si Alman Dili Edebiyatı; diğerleri ise Siyasal Bilimler, Fransız Dili ve Edebiyatı, Güzel Sanatlar, Müzik, Radyo ve Televizyon, Halk Bilimi, Batı Dilleri ve İletişim, Felsefe ve Dilbilim alanlarında yapılmıştır.

İlgili tezlerin önemli bir bölümünü yazar-eser bağlamı ve edebi eser üzerinde metinlerarasılık incelemeleri (Gümüş, 2006; Aktaş, 2011; Özkan, 2012; Yılmaz, 2013; Gür, 2013; Bars, 2013; Şeref, 2013; Ayaz, 2014; İslamoğlu, 2014; Akkoyun, 2001; Munar, 2013; Seddik, 2014, Nartok, 2014; Baykal, 2014; Şavkay, 2003; Şimşek, 2006; Dedebaş, 2007) oluşturmaktadır. Diğer çalışmaların bir bölümünü terimin oluşumu ve dildeki yapısı üzerine olan incelemeler (Camcı, 2005; Rızvanoğlu, 2007; Yılmaz, 2011; Çapkın, 2011; Ekiz, 2002; Yardım, 2005), bir diğer bölümünü ise güzel sanatlar alanı çerçevesinde yer alanlar (Yıldırım, 2010; Dedebaş, 2007; Genç, 2012; Şengül, 2012; Cindoruk, 1993; Yıldız, 2012) oluşturmaktadır. Yapılan tarama sonucunda Türkçe Eğitimi alanında ve Türkçe ders kitaplarının metinlerarasılık niteliği hakkında herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Dil öğretimi sürecinde, Türkçe derslerinin amaçlarını öğrenciye kazandırma süreci için kullanılan temel materyal Türkçe ders kitaplarıdır. Okuma, yazma, dinleme, konuşma ve dil bilgisi alanında öğretim yapmanın temeli de Türkçe ders kitabındaki metinlere dayanır. Birçok etkinlik metin işleme süreciyle başlamaktadır. Diğer taraftan Karatay’ın (2010) da belirttiği üzere, öğrencinin öğretmeni ve ailesi dışında gerektiğinde her an başvurabileceği, öğrenme etkinliklerini kendi kendine gerçekleştirebileceği veya tekrar edebileceği en yakın kaynağı, öğretim hizmetlerinin her yerde eşgüdüm içinde gerçekleşmesini sağlayan, ders kitabıdır. Yapılandırmacı yaklaşım esas alınarak hazırlanmış olan Türkçe ders kitaplarının ezbere bilgiler aktarmak yerine öğrenmeyi öğretecek, kavrama, uygulama, yorumlama ve başka metinlerle, bilgi, düşünce, olay ve olgularla ilişki kurma becerilerini geliştirecek biçimde hazırlanması beklenir. Bu sebeple ders kitaplarına alınan metinlerin bu

özellikleri barındırıyor olması gerekir. Bu gerekçeyle Türkçe ders kitaplarına alınan metinlerin metinlerarasılık ölçütleri yönünden incelenmesi öğrenciler için kullanılan metinlerin düzeyini belirlemekle birlikte sonraki süreçte seçilecek metinlerin özellikleri açısından da bilgi verici ve faydalı olacaktır. Bu durum niteliği yüksek metinler seçebilme şansı verebilir.

Ülkemizde metinlerarasılık alanıyla ilgili yapılan çalışmalar bu kavramın ders kitaplarındaki metinler üzerindeki önemine değinmemiş olsa da; metinlerin metinlerarası özellikleri taşıma önemine dolaylı yollarla ışık tutmaktadır.

Sonuç itibariyle anadili eğitimi ve öğretiminin daha bilimsel ve sistemli olarak gerçekleştirilebilmesi adına; metin incelemelerinin yapılması yararlı olmaktadır. Türkçe derslerinin işleme süreci Türkçe ders kitaplarındaki metinlere dayandığından bu metinlerin metinsellik ölçütleri açısından değerlendirilmesi büyük fayda sağlayacaktır. Bu çalışma da Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin, metinsellik ölçütleri arasından 'metinlerarasılık' özelliklerine ilişkin bilgi ve analiz sonucu sunacak olması sebebiyle önemli görülmektedir.

1.6. Sınırlılıklar

Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin, metinlerarası niteliklerini belirlemeyi amaçlayan bu araştırma;

- 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından ortaokullarda Türkçe ders kitabı olarak kabul edilen kitaplarla,

- Araştırma örneğine dâhil edilen Türkçe ders kitaplarındaki serbest okuma ve dinleme metinleri dışındaki okuma metinleri,

- Metinlerarasılık nitelikleri belirlenirken ele alınan her bir metnin, kitaptaki diğer metinlerden bağımsız olarak dilsel yapıların tümüyle olan ilişkileriyle, sınırlıdır.

1.7. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde araştırma konusuyla ilgili yapılmış olan çalışmalara yer verilmiştir. Öncelikle ders kitabında metin incelemelerine yönelik, metinlerarasılığı da ilgilendiren, araştırmalara yer verilecek ardından 'metinlerarası' terimiyle ilgili çalışmalar, ilgili oldukları konu başlığına göre açıklanacaktır.

Çelebioğlu (2007) “Metinler Arasılık Kavramı ve Bu Kavramın Türk Edebiyatı Öğretim Programına Göre Hazırlanmış Dokuzuncu ve Onuncu Sınıf Türk Edebiyatı Kitaplarında Okutulan Şiir Metinlerinde Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi” isimli tez çalışmasında, lise ders kitaplarındaki şiir metinlerinde metinlerarasılığın uygulanma görüntüsünü ortaya koymuştur. Araştırmada 9. ve 10. sınıflara ait belirlenmiş 2 kitap üzerinden toplamda 79 şiir metni incelenmiştir. Araştırmayla sınıflar arası gönderimin bulunmadığı, kitapların kendi içerisinde gönderimlere sahip olduğu, şiirlerin ise ders kitaplarına gelişigüzel yerleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ders kitaplarındaki metinlerin incelenmesine yönelik bir başka çalışma da Karatay’a (2010) aittir. Çalışmada üç farklı sınıf ve yayınevine ait öğretmen kılavuz kitabı ve Türkçe ders kitabı metinlerarasılık özelliğine göre incelenmiştir. Verilere ulaşmak amacıyla doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Çalışmada tema ve metinlerdeki göndermeler ile Türkçe dersi dışındaki disiplinler incelenmiştir. Araştırma sonucunda belirlenen özelliklerin metinlerde istenen düzeyde bulunmadığı ve metinlerde bulunan göndermelerin tamamına öğretmen kılavuz kitaplarında yer verilmediği gözlenmiştir.

Ders kitaplarındaki metinlerin incelemesine yönelik Mert’e (2011) ait çalışma ‘metinlerarası’ terimini de kapsamaktadır. 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin metinsellik ölçütlerine uygunluğunun incelendiği araştırmada toplamda 19 metin incelenmiştir. İnceleme güvenilirliği test edilmiş bir kontrol çizelgesiyle yapılmış, araştırma bağlamında 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin metinsellik ölçütleri dikkate alınarak yerleştirilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Eğitim alanında metinlerarasılıkla ilgili yapılan diğer çalışmalar da şu şekildedir:

DeneySEL bir araştırma yapmış olan Ünal (2007) 5. sınıfa geçen öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmasında metinlerarası okumanın okuduğunu anlamaya etkisini araştırmış, belirlediği öğrenci gruplarına ilk test - son test yöntemini uygulamıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda metinlerarası okuma yoluyla işlenen metinlerin okuduğunu anlamaya olumlu yönde etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Akdal (2011) metinlerarası okuma yaklaşımının 5. sınıf öğrencilerinin yaratıcı yazma becerisine olan etkisini incelediği araştırmada deneysel araştırma modelini kullanmıştır. Araştırma sonucunda, metinlerarası okuma yaklaşımının uygulandığı gruptaki öğrencilerin yaratıcı yazma becerisinin geliştiği saptanmıştır.

Deneysel bir çalışma yapmış olan Şahin (2011) de 5. sınıf düzeyindeki öğrenciler arasında yaptığı ve metinlerarası okuma yaklaşımının yaratıcı yazma becerilerine etkisini incelediği çalışmasında metinlerarası okuma yaklaşımı ile hazırlanan etkinliklerin uygulanmasının yaratıcı yazma becerilerini olumlu yönde etkilediğini tespit etmiştir.

Metinlerarası terimiyle ilgili yazılmış tezlerin büyük bir kısmı da yazar-eser incelemesi veya karşılaştırması şeklindedir:

Kalay (2005) “Sömürge Sonrası Düşünceler: Gece Yarısı Çocuklar Adlı Romanın Metinler Arası Çalışması” isimli tezinde; incelenen romanın yazarının, çok kültürlü bir ortamda yetişmesinden kaynaklı bilgileriyle çok sesli bir roman oluşturduğunu ortaya koymuştur.

Şimşek (2006) Michael Butor’un son romanı olan “Dereceler” kitabını metinlerarası ilişkiler yönünden incelediği yüksek lisans tezinde, metin dışı unsurların alıntılar, göndermeler ve anıştırmalar kullanılarak yapıta alınmasının yapının çok kültürlü, çok boyutlu olmasını sağladığı sonucuna ulaşmıştır.

Dedebaş (2007) ise İngiliz dili edebiyatı alanındaki “Shakespeare’in Yeniden Konumlandırılması: Çağdaş Tiyatroda Metinlerarasılık ve Kanonun Değiştirilmesi” isimli çalışmasında metinlerarası unsurların edebi eserlerin oluşumuna etkisini eserler üzerinden örneklemiştir.

Özay (2007) tarafından yapılan çalışmada daha önceden belirlenmiş olan yazılı ve sözlü hikayelerde "palemses" kuramı doğrultusunda metinlerarasılık ve ana metin olma durumları irdelenmiş; sözlü edebiyat ürünlerinin de yazılı edebiyat ürünleri gibi ana metin olma özelliği taşıdığı ve sözlü edebiyat ürünlerinin hem sözlü hem de yazılı edebiyat ürünleri ile metinlerarasılık yönünden ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Sarı (2009) ise “Metinler arası Bağlamında İhsan Oktay Anar’ın Romanlarında Kutsal Metinlerin İzleri” isimli çalışmasında bu romanlarda tarihsel üst kurmaca yönteminin ustaca kullanıldığını ve bu tarzdaki eserlerin metinlerarası bağlamını ortaya koymuştur.

Özkan (2012) ise Şeref (2013)'e benzer bir çalışmaya imza atmış; çalışmasında Murathan Mungan'ın "Yedi Kapılı Kırk Oda" adlı eserini metinlerarasılık yönünden değerlendirmiş; eserde alıntılama, gönderme, anıştırma, dönüştürme, yeniden yazma vb. ögeler yoluyla metinlerarası bir yaklaşım benimsendiği sonucuna varmıştır.

Gür (2013) “Metinlerarası İlişkilerle Çok Sesli Bir Peyami Safa Romanı: Yalnızız” isimli tez çalışmasında, belirlenen romanı metinlerarası unsurlar açısından incelemiştir.

Munar (2013) da “Peter Ackroy’un Victor Frankenstein’in Vaka Defteri Adlı Romanında Metinlerarasılık” isimli tez çalışmasında metinlerarası unsurlar açısından edebi eser incelemesi yapmıştır.

Nazan Bekiroğlu'nun eserlerini metinlerarasılık yönünden değerlendiren Şeref (2013) çalışmasında incelemiş olduğu eserlerde metinlerarasılık unsurlarından alıntı, öykünme ve anıştırmanın çok sık kullanıldığını ve adı geçen yazarın eserlerinde metinlerarasılığın var olduğunu saptamıştır.

Ayaz (2014) “Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Kadîmî'nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevisi (İnceleme-Metin)” isimli teziyle metinlerarası bağlamda edebi eser incelemelerine bir örnek daha ortaya koymaktadır. Çalışmada Nizâmî'nin ve Şâhidî'nin Leylâ vü Mecnûn mesnevileri; ardından Kadîmî'nin Leylâ vü Mecnûn'u ile Şâhidî'nin aynı adlı eseri karşılaştırılmıştır.

Baykal (2014) Behçet Necatigil’in şiirlerinde halk anlatısı motiflerinin metinlerarası ilişkiler bağlamında dönüştürülmesini ele aldığı çalışmasında çağdaş edebiyat araştırmaları ve halk bilimi yöntemlerinin harmanlayarak şiir dönüşümlerini açıklamıştır.

İslamoğlu (2014) metinlerarasılık bağlamında Orhan Pamuk ve Umberto Eco'nun eserlerini karşılaştırmış; eserlerde metinlerarası nitelik taşıyan unsurları belirleyerek bir değerlendirme yapmıştır.

Seddik (2014) “Harold Bloom' un Etkileme Endişesi'ne Göre T.S. Eliot'un Çorak Ülkesi'nin Metinlerarası Açıklanması ve Yorumlanması” adlı tez çalışmasında metinlerarası yöntemlerin eserin oluşumuna etkisini açıklamış; Eliot'un eskinin sesini kullanarak yeniyi oluşturduğu sonucuna varmıştır.

Akmanoğlu (2015) ise Annie Ernaux'un Bir Kadın ve Bir Adam isimli yapıtları arasındaki metinlerarası ilişkileri incelemiştir. İki eserin de metinlerarası bağlama bakılarak birbirini tamamladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Metinlerarasılık bağlamında bir başka edebi eser incelemesi yapan Altay (2015) “Folklor ve Metinlerarasılık Bağlamında İsmet Özel'in Bir Yusuf Masalı Adlı Eserinin İncelenmesi” isimli çalışmasında yenidenyazma ve folklorik alıntılar üzerinde durmuştur.

Başaran'ın (2016) tez çalışmasında ise Sezai Karakoç'un şiirlerinin toplu basımı olan Gün Doğmadan'ın içerisinde yer alan şiirler alıntı ve atıflar bakımından incelenmiştir. Ulaşılan sonuç ise Sezai Karakoç'un kullandığı metinlerarası öğeler (alıntı ve atıflar) ile ‘hakikat medeniyetini diriltme düşüncesi’ olduğudur.

Çopur (2016) tez çalışmasında Selim İleri'nin romanlarını metinlerarasılık bağlamında ele almıştır. Çalışmada “Sekiz” romanı Türk edebiyatına göndermelerin fazla olduğu kanısıyla temel olarak ele alınmıştır.

Güven (2016) “Albert Camus ve Yusuf Atılgan Eserleri Arasındaki Metinlerarası İlişkiler” isimli tez çalışmasıyla edebi eser karşılaştırması yöntemini ön plana almıştır. Camus ve Atılgan'ın eserlerinde görülen benzer nitelikler metinlerarası bağlamda yorumlanmıştır.

Özbakır (2016) ise “Üstkurmaca ve Metinlerarasılık Bağlamında Michael Kleeberg'in 'Ein Garten im Norden' Adlı Romanı” isimli doktora tezinde üstkurmaca ve metinlerarasılığın etkilerini roman üzerinden ortaya koymuştur.

Metinlerarası terimiyle ilgili diğer çalışmaları da yabancı diller ve sanat alanlarıyla ilgili yazılmış tezler oluşturmaktadır:

Ekiz (2002) “Almanca Yazan Türklerde Metinlerarasılık” başlıklı tezinde incelediği eserler içerisinde 24 kategoriye metinlerarası olarak nitelendirmiştir. Bunlar; eser belirterek yapılan göndermeler, halk deyişleri ve inanışları, ağıt, atasözleri ve deyimler, anıştırma, bilmeceler, eser içi göndermeler, hikâyeler, gazete manşetleri, isim belirterek yapılan göndermeler, kendi eserine gönderme, kaynak belirtilerek yapılan alıntılar, İslam inancında dualar, kutsal kitaba gönderme (İncil), ilençler ve batıl inançlar, masallar, parodi, marşlar, antlar, mitoloji, slogan, şarkı sözleri ve şiirler, tiyatro metinleri ve tekerlemelerdir.

Yıldırım'ın (2010) çalışmasında resim ve Türk resminde metinlerarasılık incelenmiş ve genel olarak resimde metinlerarası ilişkiler bakımından farklı kültürlerden esinlenmenin söz konusu olduğu tespit edilmiştir.

Metinlerarasılıkla ilgili yapılan bir başka çalışma da Yılmaz (2011)'a aittir. Yılmaz çalışmasında metinlerarasılık bağlamında metin kavramını irdelemiş, metin kavramına elektronik metin ve çeviri metin ölçütünden bakarak; elektronik metinler sayesinde çeviri metinlerin farklı okumalara imkân sağladığı bunun da erek metinler arasındaki metinlerarasılığı güçlendirdiği sonucuna ulaşmıştır.

Metinlerarasılığa dair yapılan diğer bir çalışma Genç (2012)'e aittir. Genç, çalışmasında metinlerarasılığı reklam-müzik ilişkisi açısından değerlendirmiştir.

Uğur (2012) “Sinemada Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık” isimli tez çalışmasında sinemanın karma yapısından dolayı farklı sanatsal disiplinlerle ilişkili olduğu ve bu durumun metinlerarası öğelerin kullanımını oluşturduğunu ortaya koymuştur. Tez içerisinde, farklı sanat disiplinlerinin birbiriyle olan ilişkileri “filmlerarasılık” olarak adlandırılmıştır.

Algül (2016) ise radyo-televizyon/sinema alanında yaptığı tez çalışmasında fantastik, peri masalları, metinlerarasılık, postmodernizm gibi kavramları açıklamış; örnekleme aldığı filmlerde metinlerarası unsurları işlemiştir.

Yüksel (2016) “Ahmed Adnan Saygun'un Gilgameş Adlı Epik Dramının metinlerarası ilişkiler bağlamında Gılgamış Destanı ile Karşılaştırılması ve Müzikal Analizi” isimli tez çalışmasında müzikte metinlerarası unsurları ele almıştır.

Bu bölümde değerlendirilen çalışmalar genel olarak incelendiğinde Türkiye’de araştırma konusu ile ilgili hazırlanan lisansüstü çalışmaların büyük oranda eser incelemesi ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmanın odak noktasını oluşturan Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin metinlerarasılık niteliğinin incelenmesi üzerine herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Metin

İletişim sağlamada en önemli yapı dildir. Bu yapı kendi kuralları çerçevesinde yaşayan, gelişen, değişen canlı bir varlıktır. İnsanoğlu konuşmaya yatkın bir biçimde doğar ve çevresiyle etkileşimiyle birlikte sözlü iletişim ortaya çıkar. İlk zamanlarda sözlü iletişimin ortaya çıkması aynı zamanda yazılı iletişimin de ortaya çıktığı anlamına gelmez. Sözü, bir düzene göre söylenmesinin yanı sıra yazıya dökülme süreci de uzunca bir zaman almıştır. Yazılı aktarım sürecinde her oluşturulan sözcük topluluğu, doğru bir ileti anlamına gelmez. Sözcükleri, cümleleri, sözceleri oluşturma işi nasıl bir kurala göre düzenleniyorsa; düşünceyi aktarma aşamasında ortaya çıkarılan ileti bütünü de bazı kuralları içermelidir. Yüzey ve derin yapısını oluşturan tüm unsurlarına uygunluğu ön plana alınarak meydana getirilen aktarım “metin” kavramını ortaya çıkarır. Bu iletiler yazılı veya sözlü olarak çeşitli şekil özellikleriyle karşımıza çıkabilir. Sözlü aktarım her yönüyle yazıya göre daha soyut ve ilk zamanlardaki teknolojik yetersizlikten dolayı daha zor incelenebilir olduğundan, dilbilimsel süreçte; yazılı alanda sözlü alana göre daha fazla çalışma mevcuttur. Çalışmaların büyük bir kısmı yazılı materyal üzerinden yapılmıştır. İlk zamanlarda dil çalışmaları cümle üzerinden yürütülmeye başlanmış olsa da son zamanlarda bu görüş değişmiş ve cümlenin veya ses birimlerinin metin içerisinde anlam kazandığı görüşüyle birlikte bu çalışmalar daha çok metin üzerinden devam etmeye başlamıştır.

Bir kavram olarak metin, tarihte çeşitli araştırmacılar tarafından farklı biçimlerde ele alınmış ve açıklanmıştır. Metin hakkında zaman zaman fikir ayrılıkları da yaşanmıştır. Bunun sebebi ise bilimin her alanında olduğu gibi kavrama yönelik bakış açısı farklılıklarıdır. Bazı araştırmacılar metne dilbilimsel bakış açısıyla yaklaşırken bazıları da metnin iletişim boyutunu göz önüne alarak çalışmalar yapmışlardır. Bazıları yapısalcı yaklaşımda olduğu gibi metne bir bütün olarak bakmış bazıları da metnin oluşum basamaklarını ve parçalarını ilk inceleme aşamasına alarak sonuca ulaşmıştır. Bu durum metnin ne olduğu hakkında farklı yorumların oluşmasına yol açarken aynı zamanda metin inceleme ve metin çözümleme konusunda da görüş ayrılığının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Aksan'a (1998: 49) göre metin, iletişim sırasında gerçekleşen bir sözce ya da dil dışı etkenlere bağlı sözceler bütünüdür.

Günay'a (2003: 46) göre "metin, okuyucunun okumak istediği anlamlı bir bütündür".

Akbayır (2007: 219) ise metni "dilsel açıdan, birbirini izleyen sıralı ve anlamlı bütünler oluşturan cümleler dizisi; bir bildirişim işlevine sahip olan; bir ya da daha fazla kişi tarafından sözlü veya yazılı olarak üretilen; başı sonu kapalı dilsel göstergelerin art arda geldiği anlamlı yapı" olarak tanımlamıştır.

Türkçe Sözlük'te metin, "bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü, tekst"tir (TDK, 2011: 1667).

Başka bir bakış açısına sahip olan Özdemir (1998: 29-30) ise metni, sadece yazılı bir olgu olarak ele almış ve metni, yazarla okuyucu arasında kurulan iletişimde, yazarın iletmek istediği mesajı taşıyan görsel simgeler dizgesi; okumaya konu olan basılı veya yazılı anlam ve anlatım bütünlüğü bulunan dil dizgesi olarak tanımlamıştır.

Yapılmış olan farklı tanımlardan anlaşıldığı üzere metin kavramı üzerine bir fikir birliği sağlanamamıştır. Birçok farklı metin tanımının yapılmasına sebep, metindilbilim alanındaki yaklaşım farklılıklarıdır. Metindilbilim alanı ise "metnin örgütleniş biçimini, onun bünyesinde yer alan toplumsal, düşünsel, imgesel ve daha nice yapıların belirlenimlerini inceler" (Günay 2003: 43). Ayata-Şenöz (2005) metindilbilim ve Türkçeyi ele aldığı çalışmasında dilbilim içerisindeki gelişmelerin metindilbilime yansımaları sonucunda, yapısalcı, işlevci, işlevci-yapısalcı olarak adlandırılacak üç temel yaklaşımdan bahsetmiştir. Bu yaklaşımlara dayalı olarak da bazı yaklaşımların metinleri yapısal, işlevsel ya da her iki yönüyle ele aldığı belirtilmiştir.

2.2. Dil Bilimden Metindilbilime Tarihsel Gelişim Süreci

Eski Hint ve Eski Yunan'dan beri dil üzerinde çalışmalar yapıldığı bilinmektedir (Aksan, 2003: 16). Dilbilimcilerin araştırma sonuçlarına dayanarak dil bilgisi, dilbilim ve bugünkü dil felsefesi kapsamında görülen konuların; dilin var oluşundan bu yana irdelendiği; oluşan merak sonucunda yapılan ilkel deneylerle

başlayarak günümüze yaklaştıkça çok daha kapsamlı çalışmalar yapıldığı söylenebilir. Zaman içerisinde ‘dil’ hakkındaki merak dilbilim çalışmalarına zemin hazırlamıştır.

Kerimoğlu (2014), dilbilimi kuram ve uygulamalarla ele aldığı çalışmasında dil incelemeleri tarihçesini 15. yy öncesi, 15. yy sonrası ve dilbilimin doğuşu olarak üç bölümde ele almıştır. 15. yy öncesinde Yunan, Roma, Arap, Hint, Türk gelenekleri çerçevesindeki dil çalışmalarından bahsetmiş; 15. yy sonrası dil incelemelerini Avrupa geleneği, Port Royal okulu ve tarihsel karşılaştırmalı dil incelemeleri kapsamında değerlendirmiş ve dilbilimin doğuşuna tüm hatlarıyla yer vermiştir. Geleneksel dil inceleme yöntemlerinin dilbilimin bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasıyla “yeni boyutlar” ve “yeni yaklaşım biçimleri” kazandığı görülmektedir.

Dili her yönüyle ele alarak tüm sorun ve ayrıntılarıyla birlikte inceleyen bilim, dilbilimdir (Aksan, 2004: 129). Dilbilim kısaca dilin bilimsel yöntemlerle incelenmesiyle uğraşan bilim dalıdır. “Çağdaş dilbilimin ayırıcı özelliklerini J. Lyons (1968), çağdaş dil incelemelerinin sözlü dili öncelikli incelemesi gerektiğini ve yine çağdaş dilbilimin kuralcı değil betimleyici” (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011: 92) olması gerektiğini söyler.

XX. yüzyılın başında, Saussure ile başlayan bugünkü anlamdaki dilbilim, "ne dil felsefesiyle, ne de dilsel biçimlerin zaman içindeki evrimini izlemekle uğraşır", onun amacı "dilinin içyapısını tanımak, biçimsel kesin ve dizgesel bir bilim dalı olmaktır" (Benveniste, 1966: 20'den akt. Kıran, 1984: 87) . Böylece, Saussure (1998: 331) "dilbilimin tek gerçek konusu, kendi içinde ve kendisi için ele alınan dildir" düşüncesiyle dil inceleme konusunun asıl amacına işaret etmiştir.

Dilbilim alanında ilk akla gelen kişi, görüşleriyle uzun süredir dilbilimi etkileyen Saussure'dür. Bunun sebebi dile, ‘biçimsel yapı olarak dil’ ve ‘somut kullanılan dil’ olarak bir ayrımla bakmasıdır. Dil-söz ayrımı da bu noktada önemli bir yere sahiptir. Dilbilimin konusunun belirlenebilmesi için öncelikle dil ve sözün birbirinden ayrılması gerekir. “Söz gelip geçici, dil süreklidir; elbette sözsüz bir dil, dilsiz bir söz düşünülemez. Ancak sözü inceleyerek dili tanıyabilir ve dile dayanarak sözü değerlendirebiliriz. Yapılan ayrım kuramsal ve yöntemsal bir ayrımdır”

(Vardar, 2001: 34). Ancak, Saussure'ün, dilde "iki yönlülük" fikrini ortaya atan ilk kişi olmadığı yönünde görüşler vardır. Daha önce Hermann Paul de aynı şekilde "Dil Tarihi Prensipleri" kitabında bunu ifade etmiştir. Paul kitabında bir kelimenin normal anlamından, yani alışlagelmiş kendi anlamından ayrıca nedensel anlamından, yani her bir dilin olasılıklarından kaynaklanabilecek anlamlarından söz etmektedir (Recebov, 1988: 543). Yine de dil kavramına ilişkin köklü görüşleri sebebiyle ilk akla gelen kişi Saussure olmaktadır.

Saussure'e göre, dilbilim unsuru yalnızca gelişigüzel değil, ayrıca ayrımsaldır. Bu ayrımsallığın oluşturduğu bütün ilgili seslerin ve kelimelerin kurgusuyla alakalı pozisyonundan dolayı dil sisteminde yerini alır (Allen, 2000: 9). Saussure'e (1998: 34) göre dilbilimin görevleri şunlardır:

"a) Ulaşabildiği bütün dilleri betimlemek, bu dillerin tarihini incelemek, bir başka deyişle dil ailelerinin evrimini göstermek, her ailedeki ana dillerin İlk biçimlerini olanaklar çerçevesinde ortaya koymak;

b) Bütün dillerde sürekli ve evrensel olarak kendini gösteren güçleri araştırmak, tarihin bütün özel olaylarını açıklayabilecek genel yasaları bulmak;

c) Kendi sınırlarını çizmek ve kendi kendisini tanımlamaktır."

Kerimoğlu (2014) ise, bugün 'bu sınırları' çizmenin 1916'ya göre çok daha zor olduğunu söyler. Dilbilim daha sonra kendi sınırlarını da aşmıştır. Dilbilimden doğan ancak şu an başlı başına birer disiplin haline gelmiş pek çok alan bulunmaktadır.

Saussure ile birlikte Chomsky de dilbilimin oluşması ve gelişmesinde en önemli isimlerdendir. Bu iki dilbilimcinin ortaya attığı kuramlar ve kavramlarla birlikte, onların görüşlerine yapılan eleştiriler ve bu eleştirileri yaparken ortaya çıkan yeni kuramlar dilbilimin gelişmesini, şekillenmesini sağlamıştır.

1900'lü yılların başında Cenevre Okulunda verdiği dilbilim dersleriyle de bilinen Saussure'ün ölümünden sonra öğrencilerinin aldığı ders notları meslektaşları tarafından derlenerek 1916'da yayınlanmıştır (Harris ve Taylor, 2002:175). Dilbilimle ilgili çalışmalar bu sıralarda yavaş yavaş görülmeye başlanmıştır. Saussure'ün dil üzerindeki görüşü, Chomsky'nin 'üretimci-dönüşümsel dil bilgisi teorisi'nde net olarak ortaya konulmuştur. Chomsky'nin modeli diğer görüşlerden

kısmen farklıdır. Zamanla bu alanın gelişmesi ve genişlemesiyle Chomsky, bu görüşünü değiştirerek ortaya koymuştur.

Dilbilim üç ana başlık etrafında gelişmiştir. Genel dilbilim, uygulamalı dilbilim ve henüz üzerinde net bir karara varılmamış olmasından dolayı da karşılaştırmalı dilbilim yahut tarihsel dilbilim. Aynı zamanda dilbilim çalışmalarında yaklaşımlar da önemli olmuştur. Bu yaklaşımlar da yapısalcı, işlevselci ve her ikisini birden sentezleyenler olmak üzere üç grup olarak ele alınabilir. Saussure yapısalcı yaklaşımda görüşlerini belirtirken Chomsky işlevselci yaklaşım adı altında görüşlerini belirtmiştir. Bu iki önemli dilbilimcinin yanı sıra, o dönemde gerçekleşmeye devam eden dil çalışmalarıyla ve önemli gelişmelerle birlikte 1960'lı yıllara gelindiğinde; metindilbilim alanı da dilbilim içerisinde ayrı bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum 1950'li yıllarda Amerikan yapısalcılarının yaptıkları çalışmalarla da ilişkilidir. “Metindilbilimin gelişmesi, dilbilim çalışmalarında tümceenin en büyük birim olarak görüldüğü anlayışın ötesine geçilmesiyle mümkün olmuştur. Dilbilimciler, dilin biçimsel özelliklerini ortaya koymak yerine işlevsel özelliklerini belirlemeyi amaçlayınca tümce ötesi dilbilim çalışmaları hızla gelişmiştir” (Torusdağ, 2013: 43). Bu bakış açısı zamanla evrilerek metin bilimi adı altında ayrı bir disipline dönüşmüştür.

Dilbilimin cümleleri değil söylemleri incelemesi gerektiğini ortaya koyan Zelling S. Harris (1952) cümle ve metnin farklı inceleme yöntemlerinin dilbilimin iki ayrı alanı olduğunu dile getirmiş ve dilin küçük parçalarla değil söylem olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur (Esmer, 2010: 17-18). Bu düşüncenin temel oluşturmasıyla birlikte, dilbilimde metni oluşturan parçalar yerine metnin bütün olmasını sağlayan tüm unsurlar incelenmeye başlamıştır. Metindilbilim, metnin yapısını, işlevini ve öğeleri arasındaki bağlantıyı her yönüyle ele alır. Metindilbilimin amacı, “metinlerin yapılarını, yani dilbilgisel ve içeriksel kurgulanış biçimlerini ve bildirişimsel işlevlerini ortaya çıkarmak ve uygulamalı örneklerle göstermektir” (Ayata Şenöz, 2005: 22).

Ayata Şenöz (2005: 22) 1968 yılında Hartmann'ın metindilbilim savlarını Sowinski'nin (1983: 22-23) sözlerinden şöyle aktarır:

“1. Dilin gerçekleşme biçimi olarak ortaya çıkan metin, bir özgün dilsel göstergedir.

2. *Özgün dilsel göstergenin metinselliği dilbilimsel çalışmaların çıkış noktası olmalıdır.*
3. *Metindilbilimin ilk çözümleyici adımı, metin türlerini betimlemeye ve sınıflandırmaya yönelik olmalıdır.*
4. *Dilbilimsel metin çözümlemesinin yönü önceden belirlenmemelidir. Küçük birimlerden, tümcelerden ve tümceleri oluşturan parçalardan, daha büyük birimlere doğru gidilebilir; aynı biçimde tersine doğru bir gidiş yolu da seçilebilir. O zaman, gerektiğinde büyük birimlerden küçük birimlere doğru da gidilebilir.*
5. *Metinlerin ele alınması nedeniyle genişleyen inceleme nesnesi, dilsel olmayan bütünlerin ve dilbilim dışı verilerin de dikkate alınmasına yol açabilir.*
6. *Dilbilim içerisinde metin boyutuna geçilmesi, anlambilimle, dilbilgisiyle ve çeviriyle ilgili daha verimli çalışmalar yapılmasına olanak sağlayabilir; böylece metindilbilim diğer benzer disiplinler için daha önemli hale gelebilir.*
7. *Metinle ilgili dilbilimsel çalışmalar, temel değişmez yapıları, kuralları belirlemeye yönelmelidir.*
8. *Metin türleri, dil kullanımının içinde yer alan metin oluşturma biçimleri olarak dil dizgesinin içinde belirli normlara uyar.*
9. *Dilbilimci metinleri çözümlerken metne ve metin türüne özgü temel biçimleri ortaya koymayı amaçlar.*
10. *Metin üretmenin kurallarını belirlemek kadar, metnin oluşumuna etki eden dil kullanımıyla ilgili diğer özellikleri de incelemek önemlidir.*
11. *Dil kullanımı metinlerde gerçekleşir.*
12. *Metindilbilim, uygulamalı dilbilimin gelişmesini sağlayabilir” (Ayata Şenöz, 2005: 22).*

Dilbilim alanındaki gelişmelerin metindilbilime yansması sonucu ortaya çıkan yapısalcılık yaklaşımı farklı değerlendirme ölçütlerine yönelmiştir. Yapısalcı dilbilim, dili anlaşılır kılmak için böler; böylece dili karmaşık ve anlaşılmaz bir yığın olmaktan çıkarır. Bu yaklaşımın 1960-70’li yıllarda egemen olmasıyla üretici dönüşümsel dilbilgisinin etkisi görülür. Dönem süresince cümle incelemesinden metin düzlemine geçilmesine karşın yapı incelemeleri devam etmiştir. İşlevci yaklaşımla ise dilin işlevleri ön plana çıkarılmıştır. Bu dönem de 1980’li yılların ilk yarısına dek oldukça yaygındır (Ayata Şenöz, 2005: 23, 25). Her görüş ardından başka bir görüşe yol açmış; dilin her yönüyle incelenmesine olanak sağlamıştır.

Metindilbilim, metni parçalar halinde değil de bir bütün olarak incelemeyi amaçlar. Metin incelemelerinde bu durum göz önünde bulundurularak dilsel bir bütünün metin olup olmadığı konusu ele alınır. Bir dilsel bütünün metin sayılabilmesi için gerekli özellikler Beaugrande ve Dressler (1981) tarafından 7

başlık altında belirlenmiştir. Bu durumda metin incelemelerinin temelini metinsellik ölçütleri oluşturmaktadır.

2.3. Metinsellik Ölçütleri

Yazılmış veya söylenmiş her bütün metin değildir. Bir bütünün metin olabilmesi için bazı özellikler taşıması gerekir. Bu konuda görüşlerini çeşitli şekillerde açıklayan dilbilimciler olmuştur. Özellikle Beaugrande ve Dressler'in ortaya koyduğu yedi metinsellik ölçütü ön plana çıkmaktadır. Beaugrande ve Dressler (1981: 3) metinlerin taşıması gereken standartları 'bağdaşıklık (cohesion), tutarlılık (coherence), amaçlılık (intentionality), kabul edilebilirlik (acceptability), bilgilendiricilik (informativity), durumsallık (situationality) ve metinlerarasılık (intertextuality)' olarak belirtmişlerdir. Bu ölçütleri bir bütün olarak ortaya koyarken bir metinde hangi özelliklerin mutlaka olması gerektiği, bunların ne için kullanıldığı ve düzenleme özellikleri gibi birçok konuyu göz önünde bulundurdıkları görülür. Aynı zamanda bir sayfadaki veya metindeki bazı kelimeler ve cümleler yalnız ele alındığında birer güvenilir ipucu olabilir ancak asla tek başlarına metnin tamamının işlevini gösteremezler (Beaugrande and Dressler, 1981: 11). Bu durumda metin incelemelerinde sadece belli başlı kelimelere ve bazı cümlelere bakarak; amacı ve genel tabloyu belirlemek doğru olmaz.

Beaugrande ve Dressler (1981: 3) metni metinselliğin yedi standardını karşılayan iletişimsel bir oluşum olarak tanımlamışlardır. Görüşlerinin temeli, 'metnin insan iletişimindeki işlevi nedir ve nasıl olmalıdır' sorusudur. Bu iki dilbilimcinin belirlediği yedi metinsellik özelliği şu şekildedir:

Bağdaşıklık (Bağlılık/Cohesion): Bağdaşıklık kavramı semantik bir kavram olmakla birlikte metinle ilişkili olan ve metin olarak tanımlanan anlam ilişkilerini ifade eder. Bağdaşıklık bazı öğelerin başka bir unsura bağlı olduğu yerde ortaya çıkar (Halliday ve Hasan, 1976: 4). Bağdaşıklık metnin anlam ve mantıksal açıdan bir bütün olmasını sağlar.

Tutarlılık (Coherence): İkinci standartta kavram ve yüzey metin altında yatan anlam ilişkisi vardır. Halliday ve Hassan (1976) tutarlılık kavramını yüzey metin özellikleriyle açıklamışlardır. Ancak bu görüş sonraları eleştiri almış ve bu eleştirilerin sonucunda bir metnin tutarlılığını açıklamada dilbilgisel bağdaşıklıktan

çok, anlamsal ve mantıksal yönlerin, bunun sonucunda da okurun önceliği olduğu görüşü ortaya çıkmıştır (Ülper, 2009: 422).

Amaçlılık (Intentionality): Coşkun'a (2005: 45) göre amaçlılık bir yazarın kafasındaki düşünceyi yazı vasıtasıyla okuruna iletebilmesidir. Yazarın metni oluşturmak için seçtiği her cümle ifade etmek istediği fikre hizmet etmeli, okuyucunun kafasında o mesajla ilgili bilinçli bir yapı oluşturmalıdır.

Kabul Edilebilirlik (Acceptability): Amaçlılık ve kabul edilebilirlik birbiriyle ilişkilidir. Amacın net ve anlaşılır olması kabul edilebilirlik düzeyini artırır. “Her okur metni, kendi kültürü ve toplumsal gerçekleri ile yorumlar ve anlamlandırır. Bu bakımdan her metin için toplumlara, kültürlere, dönemlere hatta kişilere göre farklı bir kabul edilebilirlik düzeyinden bahsedilebilir” (Coşkun, 2005: 46).

Bilgilendiricilik (Informativity): Bir metnin bilgilendirme düzeyi okuyucu açısından, okuyucu bunu fark etse de etmese de, önem arz eder. Bilgilendiricilik standardı, metnin bilinen bilgilerle henüz bilinmeyen ve öğrenilecek bilgiler arasındaki ilişkiyi ifade eder. Bir metnin bilinmesi ve bilinmemesi muhtemel bilgileri dengede tutma yönü ne kadar kuvvetliyse, bilgilendiricilik standardına uygunluğu o kadar yüksektir.

Durumsallık (Situationality): Durumsallık, metnin amacının belli durumlarda belirginleşmesini öngörür. Aslında, her metin kendi şartları içerisinde ele alınıp yorumlanmalıdır. Bu, metnin iletişimsel işlevinin daha sağlıklı yerine gelmesini sağlar.

Metinlerarasılık (Intertextuality): Hiçbir metin tek başına bir anlam ifade edemez. “Her metin kendisinden önce yazılmış olan metinlerden biçim ve içerik olarak değişik oranlarda etkilenecek bir durumu ifade etmeye çalışır. Bunu yaparken önceki metinlerin etki gücünden yararlanarak ele alınan bilgilerin üzerine yeni bilgiler kurmaya çalışır” (Günay, 2007: 211). Metnin metinlerarasılık özelliğinin ortaya çıkması okuyucuda bir ön birikimi gerektirir ve alıcının ön bilgileriyle yeni edindiği bilgiler ne derece birbirini destekler nitelikte bütünlük sağlarsa bu özellik o derece etkili olur.

1960'lı yıllarda ortaya çıkan metinlerarasılık kavramı, Julia Kristeva ile kendini göstermiştir. Metinlerarasılık kavramı Kristeva'nın, Mihail Bakhtin'in söyleşimcilik kuramından esinlenerek kendi göstergebilimsel kuramını geliştirmesiyle ilgi görmüştür. Kristeva'nın Bakhtin üzerine çalışmaları modern edebiyat ve kültürel teoride bir geçiş dönemi boyunca ortaya çıkmıştır. Bu geçiş genellikle yapısalcılıktan post yapısalcılığa doğru bir hareket olarak tanımlanır (Allen, 2000: 3). Kristeva'nın bu süreç sonunda ortaya koyduğu metinlerarası kavramı, "kabaca iki ya da daha çok metin arasında bir alışveriş, bir tür konuşma ya da söyleşim biçimi olarak anlaşılmalıdır" (Önal, 2013: 70).

Metinlerarasılık üzerinde görüşleri olan bir başka araştırmacı Michael Riffaterre ise "metinlerarası kavramını 'bir metin parçasının okunmasıyla ilgili olarak bellekte olan, gönderimde bulunulan metinlerin tamamıdır' biçiminde tanımlar" (Gündoğdu, 2012: 1896). Yani bir metin sanatsal alanlara da gönderimde bulunabilir.

2.4. Türkçe Dersi – Metin İlişkisi

Türkçe derslerinde en temel materyalin Türkçe ders kitapları olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla okullarda temel ders olarak okutulan Türkçe dersleri ve ders kitapları öğrencilerin ana dillerini daha etkin bir şekilde kullanmaları açısından büyük önem arz etmektedir. Türkçe derslerinde verilen dil eğitime bakıldığında dil eğitiminin Türkçe ders kitaplarındaki metinlerle bağlantılı bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Ders kitaplarının büyük bir farkla ön sırayı aldığı okul dönemi eğitim ve öğrenme sürecinde kullanılan yöntemlerin büyük çoğunluğunun okuduğunu anlamaya dayandığı görülmektedir. Türkçe ders kitaplarının dil öğretiminde yaygın olarak kullanılmasının sebebi ise en kolay ulaşılabilir ve öğretim programı ölçütlerine uygun olarak hazırlandığından en güvenilir olmasıyla açıklanabilir. Dil öğretimi, ders kitaplarındaki metinler üzerinden yapılmaktadır. Çeçen ve Çiftçi'ye (2007: 39) göre ders kitabı, özellikle Türkçe derslerinde, öğrencilere, temel dil becerilerini kazandırmada önemli bir işleve sahiptir. Bu işlev, kitaplarda yer alan metinlerden kaynaklanmaktadır. Çünkü Türkçe derslerinde, bütün dil becerileri metinlerden hareketle hazırlanan etkinlikler yoluyla kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bunun sonucu olarak Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin önem boyutu üst

seviyelerdedir. Bu sebeple öğrencilerin dil ve kişisel gelişimlerini etkileyen metinlerin nitelikleri üzerinde önemle durulmalıdır.

2.5. Türkçe Dersi Kapsamında Metin Kavramına Metinlerarası Bir Bakış

Bu bölümde öncelikle Türkçe dersi öğretim programları ve metinler üzerinden metinlerarası ilişkilere yönelik kazanımlar incelenecektir.

Milli Eğitim Bakanlığı 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda:

- Genel amaçlar kısmında yer alan, öğrencilerin “anlama, sıralama, ilişki kurma, sınıflama, sorgulama, eleştirme, tahmin etme, analiz sentez yapma, yorumlama ve değerlendirme becerilerini geliştirmeleri” (MEB, 2006: 4) amacı,
- “Dinlediklerindeki/izlediklerindeki örtülü anlamları bulur” (MEB, 2006: 14) kazanımı,
- “Dinlediği/izlediği kişi, konu ya da metnin yazarı/şairi hakkında bilgi edinir” (MEB, 2006: 16) kazanımı,
- “Tekerleme, sayısmaca, bilmece ve yanıltmacaları ezberler/kullanır” (MEB, 2006: 17) kazanımı,
- “Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen kelime, deyim ve atasözlerini cümle içinde kullanır” (MEB, 2006: 17) kazanımı,
- “Şiir, hikâye ve masal dinletilerine katılır” (MEB, 2006: 18) kazanımı,
- “Çok yönlü iletişim araçlarındaki yayınlardan ilgi, istek ve ihtiyaçlarına uygun olanları takip eder” (MEB, 2006: 18) kazanımı,
- “Atasözü, deyim ve söz sanatlarını uygun durumlarda kullanarak anlatımını zenginleştirir” (MEB, 2006: 21) kazanımı,
- “Okuduklarındaki örtülü anlamları bulur” (MEB, 2006: 25) kazanımı,
- “Metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder” (MEB, 2006: 26) kazanımı,
- “Metinle ilgili görsel öğeleri yorumlar” (MEB, 2006: 26) kazanımı,

- “Metni içerik yönünden değerlendirir” (MEB, 2006: 27) kazanımı,
- “Farklı türlerde metinler okur” (MEB, 2006: 29) kazanımı,

ve bu kazanımlara ek olarak da öğrencinin, metinlerarası unsurları içselleştirip yazma alanına da aktarmasını, şekil ve içerikle ilgili metinlerarasılığın ortaya çıkmasını sağlayan/sağlayacak kazanımlar da yer almaktadır.

MEB 2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda ise:

- Temel yaklaşımlardan biri olarak yer alan “Okuma ve yazma kazanımları metin içi, metin dışı ve metinler arası okuma yoluyla anlam oluşturmayı sağlayacak şekilde yapılandırılmıştır.” (MEB, 2015: 4) maddesi,
- 5. ve 6. sınıf okuma-anlama kazanımları içerisinde yer alan “Metinler arası karşılaştırma yapar.” kazanımı ve bu sayede “metinlerde temaları, konuları, olayları, karakterleri karşılaştırması sağlanır” (MEB, 2015: 27, 30) açıklaması,
- 7. sınıf yazma alanı kazanımlarında yer alan “Yazılı kaynaklar veya çoklu medya kaynaklarından görüşlerini destekleyecek gerekçeler ve kanıtlar toplar, bunları doğrudan alıntı veya atıf yaparak kullanır.” ve “Görüşlerini destekleyen gerekçe/kanıtlar yanında, karşıt gerekçe/kanıtları da belirler ve bunlara atıfta bulunur.” (MEB, 2015: 34) kazanımları,
- 8. sınıf kazanımlarında yer alan “İçeriğe uygun atasözleri, deyimler, özdeyişler kullanır.” (MEB, 2015: 38) kazanımı,

metinlerarasılığın Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde olması gerektiğini, bunun yanı sıra Türkçe ders kitaplarındaki metinler aracılığıyla işlenen Türkçe derslerinde öğrenciye metinlerarasılık kavramı ve kavramın getirilerinin kazandırılması gerektiğini açıkça vurgulamaktadır. Bu duruma ek olarak, Türkçe derslerini de destekleyici nitelikte olan Seçmeli Okuma Becerileri dersine yönelik yine Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Okuma Becerileri Dersi Öğretim Programı’nda (MEB, 2012):

- “Başka metinlerden yapılan alıntıları fark eder.” (MEB, 2012: 13),

- “Metni anlamak için ihtiyaç duyduğu metin dışı bilgilere çeşitli kaynaklardan ulaşır.” (MEB, 2012: 13),

- “Metni anlamasının önündeki engelleri kaldırmak için çeşitli teknikleri (metin içi ilişkileri gözden geçirme, metin dışı kaynaklardan yararlanma vb.) uygular.” (MEB, 2012: 13), kazanımları yer almakta ve öğrencinin metin içi, metin dışı, metinlerarası anlam kurarak metni anlamlandırması da programda diğer hedeflerle birlikte belirtilmektedir.

Bahsi geçen kazanımların kapsamına ayrıntılı bakıldığında; metinlerin metinlerarasılık özelliğinin sağlayacağı faydaların eşdeğer içeriğine ulaşılabilir. Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin metinlerarasılık özelliği ne derece güçlü olursa öğrencilerde önceki öğrenmelerinin yeni bilgilerle daha sağlıklı bağdaştırılması, düşünsel seviyeyi artırarak yeni öğrenmelere açık ve yakın olması, yine aynı derecede güçlü olacaktır. Bununla birlikte metinlerarasılığın algılanmasının alıcıyla ve aynı zamanda alıcının kültürel seviyesiyle ilişkili olduğu, göz ardı edilmemesi gereken bir husustur. Metinlerarası okuma şüphesiz, öğrencinin yazma alanında da gelişmesini sağlayacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Metinlerarasılık, Tanım ve Köken

Metinlerarası kavramı iki ya da daha çok metnin birbiriyle olan ilişkisi olarak özetlenmektedir. Oysaki bu, sadece metinlerle sınırlı kalmamalı; bilinen her şeye metin içinde bilinçli bir biçimde yer verilerek okuyucunun bağlantı kurması ve içeriği birleştirerek sentez yapması beklenmelidir.

Metinlerarası kavramını ortaya koyan kişi “Séméiotiké, Recherches Pour une Sémanalyse” (1969) isimli yapıtıyla Kristeva olarak bilinse de aslında kavram özünü Rus biçimci-eleştirmen Mihail Bakhtin’den alır (Aktulum, 2014: 22). Bakhtin neredeyse tüm çalışmalarını ‘söyleşimcilik’ kuramı üzerine yürütmüştür. Söyleşimcilik kuramını metinlerarasılık kavramı şeklinde dönüştürerek isimlendiren Kristeva olmuştur. Kristeva bu süreci ‘Nous Deux or a (Hi)story of Intertextuality’ isimli makalesinde ele almış ve tüm ayrıntısıyla ortaya koymuştur. Bunu şu şekilde özetlemiştir; “Bakhtin’in, hayali diyaloguna ve Barthes’in metin teorisine bir vuruş olacak metinlerarasılığa yönelik konseptim hakkında bir konuşma yapmam için beni 1966’da seminerine davet ettiler. Bu sırada, bir söyleşinin içerisindeki bir çok düşünce hakkında Bakhtin’in fikrini, bir metin içerisindeki bir çok metin kavramı ile yer değiştirerek katkı sağladım. Şimdi, işte bu metinlerarasılığın tarihidir!” (Kristeva, 1981: 9).

Görüldüğü üzere metinlerarasılık kavramını kullanan ilk kişi Kristeva’dır. Ancak bu kavramın çıkışını, söyleşimcilik olarak adlandırdığı teorisiyle sağlayan Rus biçimci Bakhtin’dir. Kristeva’nın Saussuresel ve Bakhtinsel dil ve edebiyat teorilerini birleştirme çabası 1960’ların sonunda metinlerarası teorisinin ilk kavramlarını ortaya koymasını sağlamıştır (Allen, 2000: 3).

3.2. Yapısalcı Dilbilim-Saussure’ün Rus Biçimcilere Etkisi - Mikhail Bakhtin

Dilbilim alanında verdiği dersler esnasında öğrencileri tarafından alınan notların ölümünden sonra derlenmesi vasıtasıyla, görüşleri alanda derin değişimler ortaya çıkaran Saussure’ün düşünceleri Rusya’da da etkisini göstermiştir. Saussure, dilbilimin nesnesinin ne olduğu sorununu belirlemeye çalışarak dil ve söz ayrımı yapmış, ardından yapısalcı dilbilim diğer disiplinlere de etki etmiş, yapısalcılık

postyapısalcılığa evrilmiş; bu da postmodern düşüncenin önemli bir belirleyicisi olmuştur (Rızvanoğlu, 2006:1).

Saussure'ün bu düşüncelerinin Rusya'daki etkisi Rus biçimciliği akımıyla kendini göstermiştir. Bakhtin ise 'söyleşimcilik' kuramıyla fark yaratmıştır. Rus biçimciler incelemelerinde ve görüşlerinde cümleyle sınırlı kalmasına rağmen Bakhtin söylem kavramını ortaya koymuştur. Mikhail Bakhtin dil felsefesiyle de yakından ilgilenmiştir.

Bakhtin için söylemin oluşum koşulları en az söylem kadar önemlidir ve ona göre öncelikle "metnin olmadığı yerde, hiçbir inceleme nesnesi, hiçbir düşünce nesnesi de olamaz" (Bakhtin, 2001: 7, 335-336). Bakhtin hiçbir saf metnin olmadığını ve asla olamayacağını söyler. Söyleşimcilik kuramını temellendirirken büyük ölçüde tarihsel bir tutum benimser. Rus biçimcileriyle arasındaki ayrımlardan biri de budur. "Bakhtin, varsayımını kesinleştirmek, roman dilinin tarihsel ve toplumsal dönüşümünü somutlaştırmak, böylelikle onun çokdillilik özelliğini açığa çıkartmak için İngiliz alaycı romancılarının (Fielding, Sterne, Dickens) yapıtlarını ele alır. Her tür roman söyleminin belirleyici özelliği olan çoksesliliğin alaycı romanda açıklıkla belirlendiği sonucuna varır" (Aktulum, 2014: 21, 26). Bakhtin'in belirttiği bu düşünceler doğrultusunda metinlerarasılığın temelleri oluşmuştur. Özellikle bazı göze çarpan örneklerin farklı yazarlar tarafından ve farklı amaçlar için kullanılması teorik dilbilim örneklerinin karakteristik özelliğini oluşturur. Bu özellik kendi içinde dil kullanımının metinlerarası doğasının canlı bir örneği olarak hizmet eder (Gasparov, 2010: 4).

3.3. Metinlerarasılıkta Öncü İsim: Julia Kristeva ve Çeşitli Kuramcılar

Bulgar asıllı Fransız dilbilimci Julia Kristeva en az iki metin arasındaki her çeşit ilişkiyi metinlerarası olarak niteler. Kristeva'nın postmodern eleştiri alanında ortaya attığı metinlerarası kavramı Bakhtin'in "söyleşim boyutundan yoksun sözce yoktur" düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Bakhtin'in sözce kuramında durmadan dilin söyleşimsellik niteliğini savunması gibi, Kristeva da metni tanımlarken, metinlerarasılığı metnin en belirgin özelliğiymiş gibi ön plana çıkarır, onu metnin yazınsallığının temel ölçütü yapar (Aktulum, 2014: 34-35). "Kristeva, Bakhtin'den ayrı olarak metinleri incelerken tarihsel ve toplumsal olayları değil, daha önceki

metinlerle şimdiki metinler arasındaki alışverişleri, zaman içerisinde sözcelerin değişim biçimlerini göz önünde bulundurmıştır” (Şeref, 2013: 11).

Kristeva metinlerarası kavramını ortaya koyduğunda en önemli nokta olarak hiçbir metnin bağımsız olamayacağını, daha önce yazılmış ya da söylenmiş olanların tekrarı ya da yeniden yazımı olduğunu belirtmiştir.

Roland Barthes, 1960’lı yıllarda Fransa’ya giden Kristeva’nın doktora dönemi danışmanıdır. Kristeva metinlerarası kavramını ortaya koyduktan sonra onun düşüncelerinden etkilenir ve bu konuda kendisini destekler. Kristeva’nın izinden gider ve onun ortaya koyduğu düşünceleri geliştirir (Özkan, 2012: 10). Roland Barthes (2016: 170), bir metnin bitmiş olarak nitelendirilemeyeceğini; oluşum aşamasında olan ve başka metinlerle bağlantısı bulunan bir parça olduğunu söyleyerek aslında kendi metinlerarası görüşünün temelini ortaya koymuştur. Barthes, tüm metinlerin başka metinlerle mutlaka ilişkili olduğunu belirtir.

Ona göre metinlerarası ilişkiler kavramı sözcenin herhangi bir özelliğinin, sözcüğün sonsuz anlamıyla bir başka metne göndermesi olgusunu içerir. Burada metnin kaynağı, sonsuz bir metindir ki bu tüm insanlığın kültürel birikimidir. Bu türle, saptanamayacak bir gönderme olan alıntılamaı karıştırmamak gerekir. Ona göre metinlerarası ilişki denilen olgu içine metinleri de katmak gerekir. Çünkü metnin kaynakları, kendinden önce gelenler kadar kendisinden sonra gelen metinleri de içerir (Barthes, 2009’dan akt. Şeref, 2013: 12).

Michael Riffaterre de tıpkı Kristeva gibi metinlerarasılığı merkeze alır. Kristeva’nın düşüncelerine katılmakla birlikte kendi tanımını da farklı biçimde ortaya koymuştur. Kuram içinde farklı düşüncelere yer vererek çok yönlülüğün görünür olmasını sağlamıştır. Riffaterre metinlerarasını, “okurun kendinden önce ya da sonra gelen bir yapıtta başka yapıtlar arasındaki ilişkileri algılaması” (Aktulum, 2014: 50) olarak tanımlar. “Michael Riffaterre, diğer kuramcılarının neredeyse hiç değinmediği açıdan da ele alır metinlerarasılığı: Okurdan yola çıkarak bazı önemli açıklamalar yapar. Riffaterre’e göre bir metindeki etkiyi ve etkilenmeyi eğer okur ayırt edebilmişse metinlerarasılık söz konusudur; tersi durumlarda metinlerarasılık gerçekleşmez” (Yıldırım, 2010: 8).

Metinlerarası ögelerin metnin anlaşılmasını sağladığını öne süren Laurent Jenny ise bu görüşüyle diğer teorisyenlerle ortak noktada buluşmuştur. Yalnızca Riffaterre'nin metinlerarası bağlamda okur-metin ilişkisine karşı çıkmış bunun sebebini ise her okurun aynı derecede bunu gerçekleştiremeyeceğini öne sürmüştür (Şeref, 2013: 13). Jenny'nin düşünceleri bu bağlamda Rus biçimcilerine yakındır.

“Metinlerarası kuramı çerçevesinde yapılan tartışmalar, onun kuramsal bir tanımlamasını yapma girişimleri Gerard Genette'nin Palimpsestesıyla ve çok sayıda eleştirmen ve araştırmacının çalışmalarını göz önüne alarak, Genette, kendi metinlerarası örnekçesini daha dizgeli bir sınıflandırmayla oluşturur; metinlerarası kavramını belli bir düzene oturtur, rastgele kullanılan sözcüğü alt ulamlarına ayırır. Genette, kavram konusunda farklı görüşlerden yola çıkarak bir bireşim sunmak yerine, metinlerarası başlığı altında daha önce bir araya getirilen farklı olguları daha belirgin, daha kesin bir ulamlaştırmaya tabi tutarak, çift anlama gelebilecek kavramlar yerine yeni sözcükler türetir. Genette beş tip metin ötesi ilişki saptar: metinlerarası, ana metinsellik, üst metinsellik, yan metinsellik, yorumsal üstmetin” (Aktulum, 2014: 66-71).

Sonuç olarak metinlerarası bağlamda teorisyenler, farklı görüşler ortaya koysa da; metinlerarası unsurların okuyucu açısından metni daha anlaşılır kıldığı paydasında birleşmişlerdir.

3.4. Metinlerarasılık Yöntemleri ve Teknik Terimler

Yukarıdaki bölümlerde görüldüğü üzere her araştırmacı bu alanda farklı görüşler ortaya koymuştur. Bazılarının düşünceleri birbirini destekler nitelikte olsa da her kuramcı farklı nitelikleri ön plana çıkarmış veya yeni özellikler eklemiştir. Genel hatlarıyla metinlerarasılıkta iki tür göndermeden söz edilebilir: Açık göndermeler ve örtük göndermeler. Fakat metinlerarası açık veya kapalı alıntıları içerse de aslında son derece geniş bir alanı kapsar (Aktulum, 2014: 68).

Ögeyik (2008: 49-81) çalışmasında metinlerarasılığı beş ana başlık altında ele almıştır; **yazarlar arası göndermeler** -hem yazarın söylemine hem de kendisine veya tarzına yapılan gönderme-, **eserler arası göndermeler** –esere yapılan atıf, eserin ana kurgusu sabit kalarak yeniden yazılması-, **türler arası göndermeler** – farklı türlerin iç içe geçmesi; hikâyeden esinlenerek yazılan şiir gibi-, **açık göndermeler** -başka bir metinden belirli bir alıntı yapılması-, **örtük göndermeler** – aynı yazarın farklı eseri veya başka yazara yapılan göndermeler-. Aktulum (2014) ise “Metinlerarası İlişkiler” isimli kitabında metinlerarası kavramını kökeninden bugüne ele alarak kavram hakkında çeşitli araştırmacıların ve kuramcılarının da görüşlerini

aktarmış, Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık (2011) eserinde ise kurama ait terimlere ve metinlerarasılık yöntemlerine de ayrıntılı olarak yer vermiştir.

Aktulum (2014) çalışmasında metinlerarası yöntemleri; ortakbirliktelik ilişkileri (alıntı ve gönderge, gizli alıntı-aşırma, anıştırma), türev ilişkileri (yansılama, alaycı dönüştürüm, öykünme), ana metinlerin ciddi düzende dönüşümü (biçimsel ve anlamsal dönüşümler), klişe-basmakalıp söz ve anlatı içinde anlatı olarak ele almıştır.

3.4.1. Metinlerarasılığın Temel Kavramları

Bu araştırma kapsamıyla ilgili olan metinlerarasılık kavramları, bu bölümde yer almaktadır. Her ne kadar bir başlık altına sığdırılamayacak kadar çok metinlerarası kavram, terim ve tekniği bulunsa da bu bölümde geneli aşağı yukarı kapsayan ve özellikle yapılan çalışma amacına hizmet eden başlıklara yer verilmiştir.

Açıklamalar Kubilay Aktulum'un "Metinlerarası İlişkiler" ve "Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık" kitaplarından yola çıkılarak oluşturulmuş, kaynak noktası olarak bu kitaplar temel alınmıştır. Açıklamalarda başka bir isme ya da kitaba atıf bulunmamaktadır.

-Yansılama (Parodi): Aktulum (2011: 479), yansılamaı "soylu bir metnin (destan, ağılatı vb.) sıradan bir konuya indirgenerek dönüştürülmesine verilen ad" şeklinde tanımlamıştır. Yansılama konu ve eylem kökenindeki metinden farklılaştırılır. Ancak uyarılmanın sağlanması için yeterince benzerlik sunan gerçek ve sıradan bir eyleme/konuya uygulanır. Metni genel olarak etkileyen bir dönüştürme işlemini içerir.

-Alaycı Dönüştürüm: Aktulum (2014: 101) alaycı dönüştürümü "soylu bir metnin (örneğin destan) eylemini ya da konusunu olduğu gibi sürdürerek, yani yapıtın temel içeriğini ve anlatsal devinimini değiştirmeden, onu bildik, sıradan, yeni bir biçimde yeniden yazmak" olarak tanımlar. Yöntemin kullanılma amacı güldürmek veya yergi olabilir. Metne genel olarak belirtilen yönlerle ilgili dönüştürme işlemi uygulanır. Bu genellikle biçem değişimiyle sağlanır.

Alaycı dönüştürüm biçemi değiştirmek yerine konuyu değiştirmeye dayanan yansılamanın aksine, konu yerine biçemi değiştirmeye yarayan bir yöntemdir (Aktulum, 2011: 415).

-Öykünme (Pastiş): “Daha çok alay etmek amacıyla bir yapıtın ya da yazarın biçimini taklit etmek” tanımı öykünmeyi açıklar (Aktulum, 2011: 462). Alaycı dönüştürüm gibi burada da metnin biçemi hedef alınır. Yazar bu biçemden yola çıkarak kendi metnini yazar. Tek ortak nokta biçemdir. Alaycı dönüştürümde konu ve anlatsal devinim aynı kalarak biçem değişimiyle bir amaca yönelik sadeleşmeye gidilirken; öykünmede sadece biçem “taklit” edilir (Aktulum, 2014: 106). Biçem dışındaki unsurlar tamamen yeniden oluşturulur ve ilk metinle bağlantısı olmaz.

-Alıntı: Alıntı; yazı tipi farklılığı, tırnak işareti, ayraç vb. görsel farkındalık yaratacak unsurlar kullanılarak ve bunun yanı sıra mutlaka söyleyen kişi/yazar belirtilerek yapılır. Alıntı bir metinden belli bir parçanın açıkça ve değiştirilmeden yinelenmesi işlemi olarak tanımlanır. “Yazar ayraçlarla yeniden gündeme getirdiği söylemin ya da sözcenin kendisine ait olmadığını açıkça bildirir” (Aktulum, 2011: 416).

-Gönderge: Açık bir metinlerarasılık biçimidir. Genellikle bir yapıtın başlığını ya da yazarın adını anmakla yetinilir. Alıntı yapmadan okuru doğrudan bir metne gönderme işlemi ön plandadır. Alıntısız gönderge olarak da bahsi geçebilecek olan her türlü gönderimi de kapsar. Bu bir yapıt başlığı, yazar adı, şiir veya trajedi kişisi, tarihi bir kahraman veya kutsal kitapların birinin ismi olabileceği gibi bir çağın, edebi olsun olmasın herhangi bir türün veya kültürün unsurunu kullanarak okurun o kısma gönderilmesi işlemi de olabilir.

-Anıştırma: “Açık seçik göndermede bulunmadan bir kişi ya da nesne konusunda düşünceyi uyarma biçimi olan anıştırmada söylenmesi gereken şey açıkça, doğrudan belirtilmek yerine yalnızca telkin edilir” (Aktulum, 2011: 419). Anıştırma alıntının dolaylı bir biçimidir. Alıntı gibi açık bir belirti barındırmaz daha çok ima söz konusudur. Dolayısıyla doğrudan bir söylemle ifade etmek yerine sezdirme yöntemi ön plandadır.

-Gizli Alıntı/Aştırma: Bir söyleyeni/sahibi olduğu hâlde kişi belirtilmeden yapılan alıntıdır. Normal şartlarda alıntılanan kısmın veya biçimin kime ait olduğu

belirtilmelidir. Alıntı başlı başına bir metinlerarasılık göstergesidir, burada tek fark yazarın/eserin/kişinin belirtilmemiş olmasıdır. Bu yönüyle önemli ölçüde diğerlerinden ayrılır.

-Basmakalıp/Klişe Söz: Aktulum'a (2011: 425-426) göre basmakalıp ifade bir durum veya kişi hakkındaki hazır bilgidir. Klişe ile son derece yakındır, bu sebeple çoğu zaman birbirinin yerine kullanılırlar. Çünkü her ikisi de ikinci elden elde edilen bilgilerdir. Herhangi bir konu hakkında sürekli kullanılarak kalıplaşmış ifadelerdir. Basmakalıp söz daha çok kültürel tabana dayanır, klişe ise anlatımın sıradanlaşmasını yansıtır. "Kömür gibi kara gözler" söz öbeği daha önce kullanılan söz öbeği olarak bir klişe örneğini yansıtırken; "Alman usulü" söz öbeği de basmakalıp söze örnek teşkil eder.

Alıntının sadece edebi metinlerden yapılmayacağı, aynı zamanda toplumda kullanılan dilin zengin ifade gücünden ve günlük konuşma dilinden de yapılabileceği varsayıldığında basmakalıp ve klişe söz de birer alıntı sayılır.

-Biçimsel/Anlamsal Dönüştürümler: Biçimsel dönüştürümde anlam ile oynamaktan çok biçimle ilgilenilir. Anlama rastlantısal olarak el atılır. Anlamsal dönüştürümün tam tersine sadece biçimsel dönüşme gerçekleşir ancak bu esnada doğal olarak anlamsal dönüşümler de ortaya çıkar.

Biçimsel dönüşümler çeviri, koşuklaştırma, düzyazılaştırma, vezindönüşümü, biçemdönüşümü şeklinde ele alınırken anlamsal dönüşümler öyküsel ya da içeriksel dönüşümler olarak belirtilir (Aktulum, 2014: 114-118).

Açıklanan bu metinlerarasılık kavramlarının yanı sıra anlatı içinde anlatı (içanlatı), bağlam değiştirme, brikolaj, kolaj, eksilti, genişletme, göstergelerarasılık, içmetinsellik, indirgeme, koşuklaştırma, tanımlık (epigraf), söylen (mit), taklit, yineleme gibi kavramlar da bulunmaktadır.

3.5. Metinlerarası Okuma ve Kavram-Alıcı İlişkisi

İnsanlar arasındaki iletişim yazılı ve sözlü olmak üzere ikiye ayrılır. Sözlü iletişimde karşılıklı iki alıcı iletişimin gerçekleşmesi adına soru-cevap tekniği ile konuyu anlamlandırır ve içselleştirirken yazılı iletişimde metinle karşı karşıya olan bir alıcı söz konusudur. Yazılı iletişim metinler yoluyla sağlanır ve metnin

anlamlandırılması alıcının kendi bilgi birikimiyle alakalı olarak az ya da çoktur. Metin, okunmadığı ya da alıcı tarafından anlamlandırılmadığı sürece bir anlam ifade etmez. Yani bu anlamlandırma sürecinde alıcının sosyo kültürel bilgi birikimi, yaşı, eğitim durumu, cinsiyeti vb. ögeler etkin rol oynar. Dolayısıyla metnin anlaşılabilirliğinin artması alıcının kendisiyle baş başa olduğu okuma sürecinde önceki bilgileri, kültürel donanımı ve amacıyla birlikte okuduğunu sentezleyerek bir süzgeçten geçirmesine bağlıdır. Bunun içerisinde metinlerarası imgeleri anlamlandırması da dâhildir. Çünkü alıcı okumak için seçtiği metne yönelirken daha önce okuduğu metinleri ve kültürel birikimini işe koşar. Alıcı okuma esnasında ön bilgisi sayesinde ne kadar çok metinlerarasılık kurarsa metnin anlaşılabilirliğinin de o kadar üst düzeyde olacağı savunulabilir.

Sonuç olarak yazar tarafından verilen metinlerarasılık okuyucuyla hayat bulur. Alıcı bunu fark etmediği sürece metnin metinlerarasılık boyutu kişide bir anlam ifade etmez.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma yöntemini açıklamak amacıyla sırasıyla “Araştırmanın Modeli”, “Evren ve Örneklem”, “Verilerin Toplanması” ve “Verilerin Analizi” başlıklarına yer verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Modeli

Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin metinlerarasılık niteliğinin değerlendirilmesini amaçlayan bu araştırmanın modeli “betimleyici araştırma” modelidir.

Betimsel araştırmalarda “geçmişte ya da hâlen varolan bir durumu varolduğu şekliyle betimlemek” (Karasar, 2003: 77) amaçlanır. Araştırmanın konusunu oluşturan “olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır” (Karasar, 2003: 77).

Araştırma amacına ulaşabilmek için toplanan veriler “içerik analizi” yöntemiyle değerlendirilmiştir. İçerik analizinde çoğunlukla metin analizleri yapılır. Burada “hacimli olan nitel materyali alarak temel tutarlılıkları ve anlamları belirlemeye yönelik herhangi bir nitel veri indirgeme ve anlamlandırma çabası” (Patton, 2014: 453) vardır.

4.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini; Milli Eğitim Bakanlığının 2016-2017 eğitim öğretim yılında Türkçe derslerinde ders kitabı olarak kullanılmasına onay verdiği ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır.

Evren, yapılan araştırmada “soruları cevaplamak için ihtiyaç duyulan verilerin elde edildiği canlı ya da cansız varlıklardan oluşan büyük gruptur”; örneklem ise “evrenden seçilen onun sınırlı bir parçasıdır” (Büyüköztürk, 2014: 80, 81). Sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalarda evren genellikle fazlasıyla büyüktür. Zaman tasarrufu, çalışmayı çeşitli yönlerden yavaşlatacak etkileri ortadan kaldırmak ve araştırma verilerine kolay erişim sağlamak açısından iyi bir örneklem seçimi gereklidir. “Evrenin tanımı, veri toplama teknikleri, araştırmanın deseni ve

bütçe, zaman ve kontrol açısından sahip olunan olanaklar örnekleme yönteminin seçilmesinde belirleyici faktörlerdir” (Büyüköztürk, 2014: 83).

Bu araştırmada, evrende yer alan ders kitaplarının sayısal anlamda ulaşılabilir olması sebebiyle evrenin tamamı örnekleme dâhil edilmiştir. Araştırma örnekleminde yer alan ders kitaplarının tamamına Millî Eğitim Bakanlığının web sayfasında yer alan “2016-2017 Eğitim ve Öğretim Yılında Okutulacak İlk ve Ortaöğretim Ders Kitapları” başlıklı duyurusundan (<http://www.meb.gov.tr/2016-2017-egitim-ogretim-yilinda-okutulacak-ilk-ve-orta-ogretim-ders-kitaplari/duyuru/11971/tr>) ulaşılmıştır. Araştırma evreninde bulunan ders kitaplarının tamamı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okullara ücretsiz olarak dağıtıldığı gibi Bakanlık web sayfasından elektronik kitap (pdf formatında) olarak da yayınlanmıştır. 30 Eylül 2016 tarihinde Milli Bakanlık tarafından kullanılabileceği ilan edilen ders kitapları ve künyeleri aşağıdaki şekildedir:

Tablo 1: İncelenen Ortaokul (5, 6, 7 ve 8. Sınıf) Türkçe Ders Kitapları

5. Sınıf
Ortaokul 5. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabı
6. Sınıf
Ortaokul 6. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabı
Ortaokul 6. Sınıf Dörtel Yayıncılık Türkçe Ders Kitabı
7. Sınıf
Ortaokul 7. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabı
Ortaokul 7. Sınıf Meram Yayıncılık Türkçe Ders Kitabı
8. Sınıf
Ortaokul 8. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabı
Ortaokul 8. Sınıf Dikey Yayıncılık Türkçe Ders Kitabı

4.3. Verilerin Toplanması

Araştırma verileri ders kitaplarının incelenmesi sonucunda ders kitaplarında bulunan metinlerin “Metinlerarasılık Değerlendirme Formu”na göre incelenmesiyle toplanmıştır.

Ölçme araçlarının öncelikli niteliği geçerli ve güvenilir olmasıdır (AERA, APA ve NCME, 1999: 9-36). Bu sebeple geliştirilen ve uyarlanan ölçeklerin kullanılmadan önce geçerlik ve güvenilirlik analizlerinin yapılması gerekir. Bu araştırmada kullanılan ölçme aracı ve ölçme aracını geliştirme süreçleri aşağıda özetlenmiştir.

4.3.1. Metinlerarasılık Değerlendirme Formu

Bu araştırmada ortaokul Türkçe ders kitaplarının metinlerarası görünümünü belirleme amacıyla kullanılan “Metinlerarasılık Değerlendirme Formu” araştırmacı tarafından literatür taraması yapılarak geliştirilmiştir. Değerlendirme formunda ilgili kaynaklarda metinlerarasılık kavramını açıklamak ve örneklemek üzere kullanılan konu başlıklarından 18 adet başlığa yer verilmiştir. Formda 9 üst başlık, 21 alt başlık toplam 32 madde başlığı bulunmaktadır.

Değerlendirme formunun geliştirilme sürecinde ölçeğin kapsam geçerliliğini sağlamak için uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşü “ölçme aracındaki soruların net bir şekilde incelenen konu ile ilgili bilgiye yönelik olduğu”nun (Karakoç ve Dönmez, 2014: 42) ortaya çıkarılması amacıyla kullanılır. Bu amaç doğrultusunda araştırmacı tarafından hazırlanan maddelerle ilgili -inceleme öncesinde- inceleme konusuyla ilgili 6 Türkçe eğitimi alan uzmanı ve 2 metinlerarasılık uzmanının görüşleri alınmış, öneriler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Değerlendirme formunun güvenilirliği, Miles ve Huberman’ın (2015: 64) “güvenirlik = görüş birliği sayısı/toplam görüş birliği+görüş ayrılığı sayısı” formülü ile sağlanmıştır. Güvenirlik katsayısı 0,89 olarak hesaplanmıştır.

Değerlendirme formu içinde yer alan madde başlıklarına ait bilgiler kavramsal çerçeve bölümünde değerlendirildiği için bu bölümde yeniden açıklanmamıştır. Ancak, bazı maddeler literatür taramasına dayalı olarak yeni oluşturulduğundan, bahsi geçen maddelerin açıklamasına bu bölümde yer verilecektir. Araştırmanın ‘ders kitabı incelemesi’ olduğu göz önüne alınarak değerlendirme formu oluşturulduğundan, duruma hizmet edecek maddeler seçilmiştir. Formda yer alan diğer maddeler ve ayrıntıları şu şekildedir:

-Anonim Alıntı: Anonim alıntı başlığı, alıntı başlığı ile benzerdir. Ancak bu şekilde yeni bir adlandırma yapılmasının sebebi alıntılanan kısmın söyleyeninin/yazarının belli olmamasıdır. Topluma mal olmuş sözler, kalıplar, edebi türler bu başlık altında ele alınmıştır. Bu madde Basmakalıp Söz – Klişe, Atasözü, Deyim, Duvar Yazıları, Popüler Yeni Kavramlar vb., Edebi Tür Kesitleri (Bilmece, tekerleme, ağıt, fıkra, efsane vb.) şeklinde alt başlıklara sahiptir.

- Alt Bilgi - Ara Bilgi: Alt bilgi başlığı ‘dipnot’ veya atıf olarak bilinen kısımdan farklı olarak eser-yazar adı belirtmenin dışında okuru bilgilendirme amacıyla yapılan açıklamayı kapsar. ‘Ara Bilgi’ ise metin içerisinde okura ek bilgi vermek amacıyla genellikle yay ayraç kullanılarak yapılan açıklama kısmıdır. Her iki başlık da metin içi unsur olmamak kaydıyla; metnin anlamlandırılma düzeyini yükseltici unsurlar olarak görülmüştür. Başka metinlerden (söylenmiş her şey metin olarak kabul edilirse) aktarım bu iki yöntem kullanılarak da mümkündür. Bu durum okuru etkileyici unsur olarak metinlerarasılık özelliği göstermektedir.

- Göstergelerarası İlişki: “Göstergelerarasılık iki farklı gösterge dizgesi arasındaki (örneğin yazının resimle, resmin müzikle vb.) alışveriş işlemini, değişik gösterge dizgelerine ait yapıtlar arasındaki açık ya da kapalı ilişkileri belirtir” (Aktulum, 2014). Yazının diğer sanat türleriyle mutlaka bir ilişkisi vardır. Ancak “Metinlerarasılık Değerlendirme Formu” Türkçe ders kitaplarını inceleme maksadıyla oluşturulduğundan, bu madde büyük oranda metin-görsel (resim, fotoğraf) ilişkisiyle sınırlandırılmış olarak ele alınacaktır.

- Kısmi Söz Sanatları: Bu başlık altında iki farklı alt başlık yer almaktadır. İlk alt başlık telmih (anıştırma) başlığıdır ve kavramsal çerçevede açıklamasına yer verilmiştir. Bir diğer alt başlık ise “İstiare, mecaz, benzetme, kinaye vb.”dir ve açıklaması şu şekildedir; metin incelemesi esnasında bu ve bunun gibi bazı söz sanatlarının bağlamdaki kullanım şekilleri göz önüne alınarak metinlerarasılık özelliği incelenecektir. Bağlamdaki kullanıma bakılmadan metinlerarasılık unsuru oluşturduklarına dair net bir açıklama yapmak çok uygun olmaz.

4.4. Verilerin Analizi

Ortaokul Türkçe ders kitaplarında kullanılan metinlerin metinlerarasılık niteliklerini belirlemeyi amaçlayan bu araştırmada toplanan verilerin analizinde betimsel istatistik (frekans (f)-sıklık) kullanılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin metinlerarasılık niteliği, temel problem ve buna bağlı alt problemler ışığında değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler yapılırken araştırmaya ilişkin sayısal veriler, kitaplara ve metinlere ait olarak, tablolar halinde verilmiştir. Araştırma neticesinde ortaya çıkan sayısal veriler örneklendirilerek yorumlanmıştır.

Ana probleme ait bulgularda yer alan tablolarda; en üst satırda bulunan değerler, incelenen kitaptaki her bir metni temsil eder ve metnin kaçınıcı sırada olduğunu gösterir. Tablo içerisindeki sayılar ise tablonun solunda sıralanmış olan metinlerarası unsurlara, metin içerisinde kaç kez rastlandığını ifade etmektedir. Tablonun 7. maddesi olan “göstergelerarası ilişki” kısmında bulgular 1/0, 5/1 şeklinde gösterilmiştir. Yan çizgiden önceki kısım metne ait kaç resim olduğunu; yan çizgiden sonraki kısım ise metinde bulunan toplam resim içerisinde kaç adet resmin metinle ilişkisiz olduğunu gösterir. Eğer yan çizgi sonrasında ‘0’ bulunuyorsa uyumsuzluğun söz konusu olmadığı anlaşılmalıdır.

5.1. Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Metinlerarasılık Görüntüsüne Ait Bulgular

Bu bölümde ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin metinlerarası nitelikleri sayısal veriler ve örneklerle incelenecektir.

Tablo 2
5. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (1-9. Metinler)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1 Alıntı						1	1		
1.1 Atıf									
1.2 Özdeyiş									
1.3 Tanımlık (Epigraf)									
1.4 Öz Alıntı						1			
1.5 Edebi Eser Kesitleri								1	
2 Anonim Alıntı						1	1		

2.1	Basmakalıp - Klişe	1			3	2	1	2	3	2
2.2	Atasözü				1					
2.3	Deyim	10	4		7	2	1	2	7	1
2.4	Duvar Yaz., Popl. K.									
2.5	Edebi Tür Kesitleri	1								
3	Alt Bilgi - Ara Bilgi								9	
4	Türev İlişkileri									
4.1	Yansılama (Parodi)									
4.2	Alaycı Dönüştürüm									
4.3	Öykünme (Pastiş)									
5	Gönderim/Gönderme								6	2
5.1	Dinsel/İnanışsal G.	1							1	
5.2	Mit									
5.3	Film-Eser K., Yazar İ.						1	4	6	1
6	Aşırma (Gizli Alıntı)									
7	Göstergelerarası İliş.	4/0	3/0	2/0	4/0	3/0	3/0	2/0	5/0	2/0
8	Biçimsel Dönüş.									
8.1	Çeviri		1							
8.2	Koşuklaştırma								1	
8.3	Düzyazılaştırma									
8.4	Özet									
8.5	Genişl./ İndirg. Metin									
9	Kısmi Söz Sanatları			1	1					2
9.1	Telmih (Anıştırma)									
9.2	İst., mecaz, benz., vb.	2		1	6				4	8

5. sınıf MEB Yayınları tarafından hazırlanmış olan Türkçe ders kitabı incelenen 6,7 ve 8. sınıf kitaplarının aksine 2015 Türkçe Öğretim Programı doğrultusunda hazırlanmış olup diğer sınıflara ait kitaplarda (dinleme metinleri hariç) ortalama 18 metin bulunurken bu kitapta 36 metin bulunmaktadır.

Metinlere genel olarak bakıldığında metinlerarasılık ögelerinden deyim, basmakalıp-klişe, kısmi söz sanatları ve göndermeye ağırlık verilirken diğer metinlerarasılık ögelerine pek yer verilmediği görülmektedir.

“Bir varmış bir yokmuş, avlanmaktan, şiir yazmaktan ve resim yapmaktan çok hoşlanan bir Padişah varmış. Günlerden bir gün, çok sevdiği sadrazamı Padişah'ın yanına gelmiş.

*"Padişah'ım yaptığınız resimler çok güzel. Değme ressam **elinize su dökemez,**" demiş. "Ama bir padişahın boyalarla **haşır neşir olması** ne derece doğru? Halk ne düşünür? Siz, sıradan bir sanatçı gibi, elinizi fırçaya, boyaya değdirmeme- liseniz. Padişah'ın bir boya karıştırıcısı olmalı."*

Padişah düşünmüş taşınmış, sonunda ikna olmuş. Her yere haber salmışlar, işten anlayan bir boya karıştırıcı bulmuşlar. Böylece Padişah, boyaları karıştırmaktan kurtulmuş..." (Tetik, Zorlu, Türker ve Polat, 2016: 10)

Kitabın birinci metni olan “Padişahın Kulakçıbaşı” isimli parça deyimler yönünden oldukça zengindir. Yukarıda verilen kısımlarda metinlerarası ögelerden basmakalıp-klişe söz ve deyim örneklerine rastlanmaktadır.

*“...Evin hanımı **dudak büktü.** Aklından geçeni söylemedi, ama Dük'ü o geniş eve götürmeyi hiç düşünmüyordu. ‘Kutusunun içinde kayboluyordu, şimdi sığmıyor. Uzanınca balkonun yarısını kaplıyor,’ dedi...*

*Tuhaf kedi yavrusu, Dük'ün **başına dert olmadan** önce, üst kattaki komşuya da bir gelip bir daha gitmeyen bir konuk yerleşmişti. Bu, komşu kadının teyzesiydi. Hastaydı. **Teyze ana yarısıdır,** deyip kalmıştı...*

*Oysa evin hanımı, **‘Senin pabucun dama atıldı,’** diyordu şimdi..." (Tetik vd., 2016: 20)*

Kitabın 4. metninden alınan bu kısımda anonim alıntı ögesi sayılan deyimlere ve atasözüne sıkça verildiği görülür. Metinlerarası öge olarak deyim ve atasözlerinin kullanımı 5. sınıf öğrencilerinin yaş grubuna uygun sayılabilir. Çünkü üst metinsellik özellikleri gösteren yöntemlerin kullanımı bu yaş grubunda ortalama olarak anlamlandırılmayacağından dolayı bir sonuç sunmayacaktır. Bilinçsiz yapılan metinlerarasılık nasıl ki metinlerarası sayılmazsa anlaşılmayan metinlerarasılık da bir anlam ifade etmez ve alıcıda anlamlı bir farklılık oluşturmaz.

“...12 Mart 1921 tarihinde **Mehmet Akif'in** yazdığı şiir **Mustafa Kemal Paşa'nın** başkanlık ettiği Büyük Millet Meclisi tarafından **İstiklâl Marşı** olarak kabul edildi. Bunun üzerine marş için ayrılan 500 lira, **Mehmet Akif Bey'e** verilmek istendi...” (Tetik vd., 2016:30)

Kitabın beşinci metninden alınan bu kısımda eser ismi ve tarihi kişiliklere yapılan göndermeler görülmektedir.

Tablo 3
5. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (10-18. Metinler)

	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1 Alıntı									
1.1 Atıf									
1.2 Özdeyiş									
1.3 Tanımlık (Epigraf)									
1.4 Öz Alıntı									
1.5 Edebi Eser Kesitleri								3	
2 Anonim Alıntı									1
2.1 Basmakalıp - Klişe	3	3	1		3	1		3	
2.2 Atasözü			1			17		2	
2.3 Deyim	15		5	3		3	1		
2.4 Duvar Yaz., Popl. K.								1	
2.5 Edebi Tür Kesitleri					1			4	
3 Alt Bilgi - Ara Bilgi	1								2
4 Türev İlişkileri									
4.1 Yansılama (Parodi)									
4.2 Alaycı Dönüştürüm									
4.3 Öykünme (Pastiş)									
5 Gönderim/Gönderme				1	5	3	2		
5.1 Dinsel/İnanişsal G.	3	1	3		3	1	3	1	
5.2 Mit									
5.3 Film-Eser K., Yazar İ.					2		2	8	
6 Aşırma (Gizli Alıntı)									
7 Göstergelerarası İliş.	4/0	2/0	2/0	1/0	2/0	3/0	2/1	3/0	2/1

8	Biçimsel Dönüş.					
8.1	Çeviri					
8.2	Koşuklaştırma					
8.3	Düzyazılaştırma					
8.4	Özet					
8.5	Genişl./ İndirg. Metin					
9	Kısmi Söz Sanatları				2	1
9.1	Telmih (Anıştırma)				4	3
9.2	İst., mecaz, benz., vb.	2	3	1	1	3

Resim 1

Kitabın 12. metni olan “Komşuluk” isimli metinden alınan görsel incelendiğinde Türk edebiyatı alanında önemli yerleri olan yazarlara bir gönderme yapıldığı görülür. Metnin içeriğinde ise resimde ismi geçen kişilerle ilgili bir bölüm bulunmamaktadır. Resim metinle ilişkiliyken aynı zamanda metinlerarası işlev sağlamaktadır. 5. sınıf düzeyindeki öğrenciler üst sınıflardakilere oranla görsel öğelerle daha fazla ilgilendiğinden dolayı resim üzerinde gönderme yapılması farkındalığı artırır niteliktedir.

“...Eskişehir ve Sivrihisar'da her yıl Haziran ayının ilk haftasında 'Nasreddin Hoca Doğum Şenlikleri' kullanır. Hayatının büyük bölümünü geçirdiği ve vefat ettiği Konya'nın Akşehir ilçesinde de 5-10 Temmuz tarihleri arasında Nasreddin Hoca Şenlikleri yapılmaya devam ediliyor. Ülkemizin ve dünyanın farklı yerlerinden gelen insanlar, bu şenliklerde oyunlar oynar, fıkralar anlatır ve Akşehir gölüne maya çalma töreni yapılır...” (Tetik vd., 2016: 51)

Resim 2

Kitabın 14. metni olan “Nasreddin Hoca”dan alıntılanan üstteki kısım ve resim incelendiğinde anıştırmaya ve resimsel göndermeye rastlanır. Nasrettin Hoca'nın göle maya çalma olayını işleyen fıkrası akıllara gelir ve bu fıkranın bilinmesi metnin anlamlandırılmasına yardımcı olur.

“...Ne demişler, 'Bülbülü altın kafese koymuşlar, yine de vatanım.' demiş. Kaçınıcı sınıftasın bakalım?”...

...Ne demişler, 'Cins horoz yumurtadayken öter.' Bir çocuk ilkokulda başarılıysa, öyle gider sonuna kadar. Sen söyle bakalım, kaçtı İstanbul'un fethi?”...

...Ne demişler: 'Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olur.' Kocaman bir evleri var, geçen yaz gittiydik hanımla. Bahçesi de var büyük. Krediyile aldılar ama ödüyorlar. Ne demiş atalarımız: 'Borç yiğidin kamçısıdır.' Çalışınlar ödesinler di mi ama? Oğlumun maaşı iyi zaten. Gelin de mimar, o da iş arıyor.”...

... 'Gerçi kediyi öldüren merak' derler ama... Ha ha... Napiim zaman geçmiyor evde. Eskisi gibi televizyona da bakmıyorum. Sınırlarım bozuluyor...

...Otobüsten indim, kendi kendime söylenmeye başladım: ‘Cambaz ipte balık dipte gerek. Aç ayı oynamaz. Ağacı kurt insanı dert yer. Fare deliğe sığmamış, bir de kuyruğuna kabak bağlamış. Sen ağa ben ağa bu ineği kim sağa...’...’ (Tetik vd., 2016: 52, 53, 54)

Kitabın 15. metninden alınan üstteki kısımlarda atasözlerine bolca yer verildiği görülmektedir. Anonim alıntı adı altında incelediğimiz atasözlerinin kullanımının 5. sınıf düzeyindeki öğrencilerin dilsel gelişimi açısından önemli bir yere sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda metnin metinlerarası ilişki kurmayı başaran öğrencilerde dilsel gelişimi olumlu yönde etkileyeceği söylenebilir. Metnin içerisinde yer alan atasözlerini anlamlandırmaya çalışan öğrenci başka bir metne yönlenecektir (en basit şekliyle atasözleri ve deyimler sözlüğü gibi).

“...**Dört kitabın mânâsı**

Bellidir bir elifte

Sen elifi bilmezsin

Bu nice okumaktır

Yiğirmi dokuz hece

Okursun uçtan uca

Sen elif dersin hoca

Mânâsı ne demektir...” (Tetik vd., 2016: 57)

“İlim Kendin Bilmektir” adlı şiiirden alınan bu kısımda önemli anıştırma ve gönderme örnekleri vardır. “Dört kitap” kısmı kutsal olan kitapları belirtirken şair kullandığı “elif” kelimesiyle Arapça ve Türkçede karşılığı olan “a” harfine bunun yanı sıra doğru ve dürüst olmanın önemine işaret eder.

“Yirmi dokuz hece” sözüyle de şair çok ve gereksiz konuşan kişilerin gerçekleri bu tavırlarıyla örtmeye çalıştıklarına değinir. Ancak bu metinlerarası ilişkilerin 5. sınıf düzeyindeki öğrenciler tarafından anlaşılmayacağı belirgindir. Metinlerarası imgeler anlaşılmadığı sürece bu şiiir de, tıpkı buna benzer örneklerde olduğu gibi, anlaşılmayacaktır.

“Çok eski zamanlarda, papağan, papağan değilken, tilki henüz kargadan peyniri aşırılmamış, Pinokyo henüz yalana alışmamış, Kırmızı Başlıklı Kız henüz şapkasını

7	Göstergearası İleş.	6/0	8/5	4/0	6/1	2/1	9/0	4/0	2/0	4/0
8	Biçimsel Dönş.									
8.1	Çeviri									
8.2	Koşuklaşırma									
8.3	Düzyazılaştırma									
8.4	Özet									1
8.5	Genişl./ İndirg. Metin									
9	Kısmi Söz Sanatları		1	1			1	5	1	
9.1	Telmih (Anıştırma)									
9.2	İst., mecaz, benz., vb.	1	1	1	1	2	3			1

“...Çocuk kemanı görünce çok sevindi. " Yaşasın okulda ne güzel **hava atarım arkadaşlarıma**” dedi...”

...“Hep sana çekti, tıpkı senin gibi **maymun iştahlı** bu çocuk!...” (Tetik vd., 2016: 88, 89)

“Sahibini Arayan Keman” isimli kitabın 27. metninden alınan bu kısımda deyim örnekleri görülür.

Tablo 5:
5. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (28-36. Metinler)

	28	29	30	31	32	33	34	35	36	
1	Alıntı									
1.1	Atıf									
1.2	Özdeyiş									
1.3	Tanımlık (Epigraf)									
1.4	Öz Alıntı									
1.5	Edebi Eser Kesitleri									
2	Anonim Alıntı									
2.1	Basmakalıp - Klişe			2		1		1		
2.2	Atasözü			1						
2.3	Deyim			5		1	1	3		

2.4	Duvar Yaz., Popl. K.					1		1	
2.5	Edebi Tür Kesitleri								
3	Alt Bilgi - Ara Bilgi	1	1			2		1	
4	Türev İlişkileri								
4.1	Yansılama (Parodi)								
4.2	Alaycı Dönüştürüm								
4.3	Öykünme (Pastiş)								
5	Gönderim/Gönderme	4	2	1	4	1			2
5.1	Dinsel/İnanışsal G.					1		1	2
5.2	Mit								
5.3	Film-Eser K., Yazar İ.								
6	Aşırma (Gizli Alıntı)								
7	Göstergelerarası İliş.	4/0	2/0	6/0	3/0	2/0	3/0	2/0	3/0
8	Biçimsel Dönüş.								
8.1	Çeviri		1					1	
8.2	Koşuklaştırma								
8.3	Düzyazılaştırma								
8.4	Özet						1		1
8.5	Genişl./ İndirg. Metin								1
9	Kısmi Söz Sanatları			2		1	2		1
9.1	Telmih (Anıştırma)					1			2
9.2	İst., mecaz, benz., vb.	2			5	2		1	1

“...Annem ise, başköşeye kurulmuş soğanları gördükçe burnundan soluyor, ama ses çıkarmıyor...”

...Annem, "Babanın işi başından aşkın oğlum, sabret biraz!" diyor...

...Ekran duvarlara bakıp kara kara düşünmeye başladım...

...Ama babaannem kaşla göz arasında soğanları yine odama koydu...” (Tetik vd., 2016: 100, 102)

Kitabın 31. metninden alınan yukarıdaki kısımlarda da yine deyim örneklerine sıkça rastlanmaktadır.

5.3	Film-Eser K., Yazar İ.	12	2	7	1	2			11
6	Aşırma (Gizli Alıntı)								
7	Göstergelerarası İş.	2/0	6/0	1/0	11/0	3/0	4/0	1/1	6/0 10/0
8	Biçimsel Dönş.								
8.1	Çeviri								
8.2	Koşuklaştırma								
8.3	Düzyazılaştırma								
8.4	Özet								
8.5	Genişl./ İndirg. Metin			1					1
9	Kısmi Söz Sanatları	1	2						
9.1	Telmih (Anıştırma)								2
9.2	İst., mecaz, benz., vb.	1						13	2

6. Sınıf MEB Yayınları Türkçe ders kitabı genel olarak ‘Metinlerarasılık Değerlendirme Formu’nda yer alan ölçütlerin neredeyse tamamına örnek teşkil etmektedir.

İkinci metin olan ‘Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması’ isimli parçadan alınan aşağıdaki bölümde gönderim öğeleri, söz sanatları, alıntı öğeleri gibi birçok metinlerarası özellik görülmektedir.

“Güneş, ufuktan kulağımı daha yeni göstermişti ki Walt Disney (Volt Disney)’in mikileri uyandı, kitapların üstünde atlayıp zıplamaya başladı. Mikilerin sesini duyan diğer kitaplar da gözlerini açtı.

‘N’oluyor?’ diye gür sesiyle bağırdı Don Kişot: ‘Her sabah sizin gürültünüzle mi uyanacağım Allah aşkına!’

Don Kişot yine atının üstündeydi. Kılıcını sağa sola sallıyordu. Mikilerin çoğu korkmuştu.

Biri cesaretini toplayıp konuştu:

‘Sen herkesi korkutsan da beni korkutamazsın şövalye dostum. O cılız atınla tahta kılıcının forsu Orta Çağlarda kaldı. Yel değirmenleriyle savaşır gibi davranma bizlere. Biraz kibar olmasını öğren bakalım.’ ‘Benim forsum hiçbir çağda geçmez ufaklık.’ Dedi Don Kişot ve küçümseyerek baktı mikilere. ‘Bu gece doğru dürüst uyuyamadım.’ diye konuşmasını sürdürdü...”(Gültekin, Arhan, Başar, Coşkun, Demirel ve Türker, 2015: 12)

Metnin bu kısmına bakıldığında 6. sınıf öğrencisinin bu parçayı anlamlandırabilmesi adına, ismi geçen karakterleri biliyor olması gerekir. Don Kişot ve atı, yel değirmeni, mikiler, Walt Disney isimlerinin bir anlam ifade ediyor olması için önceden bu karakter ya da kişiler bilinmiyor olsa bile başka bir metne giderek anlamlandırılması gerekir. Kullanılan eser kahraman isimleri ve kişi ismi metinlerarasılıktaki birer gönderim ögesidir.

Walt Disney isminin ara bilgi olarak sunulması, '(Volt Disney)', öğrencinin ismi doğru kodlamasına da destek olur.

"...Bir iki öksürdü La Fontaine, boğazını temizledi. Yavaş yavaş anlatmaya başladı:

Kaplumbağanın biri bıkmış, usanmış yaşadığı yerden. Uzak ülkelerin özlemine çekmeye başlamış. Durdini iki ördeğe açmış: 'İstersen seni dünyanın öbür ucuna uçururuz.' demiş ördekler. 'Hem gezer hem bilgini, görgünü artırırsın.' 'Olur.' demiş kaplumbağa. İki ördek bir değnek almışlar ağızlarına: 'Haydi, tutun bakalım.' demişler. 'Ama sakın ağzımı açayım deme.' Kaplumbağa söz vermiş konuşmamaya. Ağzıyla tutunmuş değneğe. Uçmaya başlamışlar. Aşağıdan görenler şaşırılmış: 'Şuna bakın, kaplumbağa uçuyor.' demişler. Kaplumbağa geveze mi geveze... Bir parça da övünge. 'Elbette uçuyorum.' der demez, ağzından kaçırılmış değneği. Düşüp karpuz gibi kırılıvermiş..." (Gültekin vd., 2015: 15)

Parçanın bu kısmında da edebi eser kesitine yer verilmiştir.

"...Mustafa, asker olmak için Selanik Askerî Rüştiyesi (ortaokul) sınavlarına girdi ve sınavı kazandı..." (Gültekin vd., 2015: 27)

"...Mustafa Kemal, Selanik Askerî Rüştiyesini bitirdikten sonra Manastır Askerî İdadisine (lise) girdi..." (Gültekin vd., 2015: 28)

Yukarıdaki kısımlarda ise ara bilgi örneğine rastlanmaktadır. 'rüştiye' ve 'idadi' kelimeleri 6. sınıf öğrencisi için bilinmeyen kelime grubuna girebilir. Dolayısıyla öğrenciyi bu kelimeleri anlamlandırmak adına başka bir metne gönderir. Ara bilgi kullanımı da metin içinde başka bir metinden alarak bu bilgiyi sağlar.

“Atatürk, akademik konuların görüşüldüğü, tartışıldığı ünlü sofra sohbetlerinden birinde bir akşam, sofrasındaki konuklarına hiç de beklemedikleri bir soru sordu:

‘Mimar Sinan neden büyüktür?’ dedi. Konukların, konuşma sırası kendilerine geldiğinde görüşlerini bildirmelerinden sonra sözü kendi aldı:

‘Sizlerin de belirttiğiniz gibi Mimar Sinan, elbette yapıtlarının çokluğu, çeşitli oluşu, eşsizliği nedeniyle de büyüktür ama...’ dedi ve kişisel görüşünü belirtti:

‘Mimar Sinan, her şeyden önce bir insan olduğu, kelimenin tam anlamıyla bir insan olduğu için emsalsizdir.’ dedi. Sonra da şu yargısını açıkladı:

‘Mimar Sinan, Türk kültürünün doğurduğu ve Türk kültürüne hizmet etmekten başka bir şey düşünmeyen bir deha idi...’ (Gültekin vd., 2015: 36)

Kitabın 6. metninden alınan bu kısımda Mimar Sinan’dan bahsedilmesi bir gönderim örneği teşkil eder. Ayrıca Atatürk ve sözlerine de bir atıf söz konusudur.

“...Biz bu topraklara sevgi çiçeklerini açtırmaya gelmişiz. Anadolu’nun kutlu kapısını kutlu sözle araladık, kutlu sözle açtık. Heybelerde Horasan ekmeği, tulumlarda Süphan Dağı’nın kar suyu. Beyaz yeşilli atların sırtında yiğit akıncılar. Bin yetmiş bir yıldan beri Anadolu’da bayram var, düğün var her gün...” (Gültekin vd., 2015: 52)

Yukarıdaki kısım 9. metinden alınmıştır. ‘Bin yetmiş bir yıldan beri’ ifadesiyle başlayan cümle ile Türklerin Anadolu’ya gelişini, Malazgirt Zaferi’ni üstü kapalı bir şekilde anlatılmaktadır. Bu da metinlerarasılık ögesi olan anıştırmaya iyi bir örnek olarak gösterilebilir.

“...Suların şarkı söylediği en güzel şehrimiz Bursa’dır. Hazreti Süleyman derman üstüne ferman buyurunca su perileri sulara dalmış, hemen gölcükleri boşaltıp ‘Can Şehrini’ ortaya çıkarmışlar. Dağ perileri de mermer taş, mermer direk getirmişler dağlardan. Bir saray kurmuşlar şehrin orta yerinde. Bahçenin içinde köşk, köşkün içinde bahçe. Hiç solmayan çiçekler açarmış bu bahçelerde. Bülbüller gece gündüz ötermiş...

Süleyman Peygamberin iki veziri de bu şehri çok sevmiş. Büyük vezir, ‘Doğrusu cennet burası.’ demiş. Küçük vezirin kulağı az işitirmiş ‘Cennet burası’ sözünü ‘Cennet Bursa’ diye anlamasın mı! O gün bu gündür, bu şehrin adı Bursa kalmış...” (Gültekin vd., 2015: 54)

9. metnin bu kısmında da metinlerarasılık özelliğine örnek olarak edebi eser kesiti alınarak yapılan bir alıntıya ve mit ögesine yer verilmiştir. Hz. Süleyman’a yapılan bir gönderme de söz konusudur.

9	Kısmi Söz Sanatları	2		1	1
9.1	Telmih (Anıştırma)	1	7	2	
9.2	İst., mecaz, benz., vb.		2	1	1

“...**AYŞE** – Hoca Efendi biri geldi, galiba arkadaki komşu kadın. İp istiyor.

HOCA – Ne ipi? Gelsin bakalım.

AYŞE – Gir komşu, gir.

KOMŞU KADIN - Selam Hoca Efendi. İp lazım oldu da.

HOCA – Hayrola komşu, ne ipi?

KOMŞU KADIN – Çamaşır ipi canım.

HOCA – Ah, biraz evvel gelseydin ya. Şimdi imkânı yok.

KOMŞU KADIN - Niçin Hoca Efendi?

HOCA – İpe un serdim, un!

KOMŞU KADIN - (Gülerek) İpe un serilir mi? Bir yaşma daha girdim!

HOCA – İnsanın vermeye gönlü olmayınca pekâlâ serilir komşu, pekâlâ serilir.

KOMŞU KADIN - Aman komşu, Hoca Efendi de kimseye bir şey kaptırmaz oldu.

HOCANIN KARISI – İftira atma komşu. Geçen gün kazanınızı almıştık. Geri verirken size güzelim tencereyi, ‘Kazan doğurdu!’ diye vermişti, unuttun mu?

KOMŞU KADIN – Nasıl unutturum! Ama sonra ne yaptı? Sen yoktun. Kazanı tekrar istedi. Bir gün sonra kazanı almaya gittiğimizde de bize, ‘Kazana Allah rahmet eylesin, öldü!’ demez mi?

HOCANIN KARISI - Tabii ne zannettin ya! Kazan doğurmaya gelince doğuruyor da ölmeye gelince niçin ölmesin?

KOMŞU KADIN – Hiç de böylesini görmemişim. Ne ise hoşça kalın. Sizinle çene yarıştırmak mı? Hele Hoca ile Allah göstermesin. (Çıkar.)...”(Gültekin vd., 2015: 68-70)

Kitaptaki 12. Metin olan “Nasrettin Hoca”dan alınan bu kısımda iki adet anıştıma (telmih) örneği göze çarpar. Parçanın bu kısmı Nasrettin Hoca fıkralarını anıştırmakla birlikte alaycı dönüştürüm örnekleri sunar. Nasrettin Hoca fıkraları tiyatro metnine güldürü amaçlı uyarlanarak metinlerarasılığı sağlamıştır. Metnin içerisinde bunun gibi birçok örneğe rastlanabilir.

“...Mardin âdeta bir açık hava müzesi görünümündedir. Kapıların üzerindeki taşlara çizilmiş resimler (Eğer sahibi hacca gitmişse Kâbe resmi vardır.), işlemler, kuş gagasını andıran kapı tokmakları, bir evin altından geçen sokağın devamı kemerli tüneller... Yapılardaki taşlara işlenmiş çeşitli hayvan ve meyve kabartmaları, sizi günümüzdün geçmiş yıllara düş yolculuğuna çıkarır. Kalenin eteklerinden 1385 yılında yaptırılmış Zinciriye Medresesi'nin kubbesiyle Şehidiye Camisi minaresi ve Ulu Cami'nin ovayla iç içe görünümü eşsiz bir panoramadır...” (Gültekin vd., 2015: 91)

Kitabın “Hoşgörüler Diyarı Mardin” isimli metninden alınan bu kısımda ise ara bilgi örneğine rastlanmaktadır. Kültürel ve dinsel öğelere gönderme yapılmakla birlikte alıcıyı doğrudan başka bir metne göndermek yerine dışsal bir bilgi ara bilgi vasıtasıyla metne yerleştirilmiştir.

Tablo 8:
6. Sınıf Dörtel Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (1-9. Metinler)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1 Alıntı				1		4	5		
1.1 Atıf				1		2	3		
1.2 Özdeyiş									
1.3 Tanımlık (Epigraf)									
1.4 Öz Alıntı									
1.5 Edebi Eser Kesitleri									
2 Anonim Alıntı				1		2			
2.1 Basmakalıp - Klişe	2		1		2	3	2	2	
2.2 Atasözü									
2.3 Deyim	2	2		1	4	1	1	1	
2.4 Duvar Yaz., Popl. K.					2	2		1	
2.5 Edebi Tür Kesitleri									
3 Alt Bilgi - Ara Bilgi									
4 Türev İlişkileri									
4.1 Yansılama (Parodi)									
4.2 Alaycı Dönüştürüm									
4.3 Öykünme (Pastiş)									
5 Gönderim/Gönderme	3		3		3	2	8	1	6

5.1	Dinsel/İnanışsal G.	1								2
5.2	Mit									
5.3	Film-Eser K., Yazar İ.				8		2		4	
6	Aşırma (Gizli Alıntı)									
7	Göstergelerarası İliş.	7/0	12/0	3/2	4/0	2/0	2/0	8/0	4/0	6/0
8	Bıçimsel Dönüş.									
8.1	Çeviri			1						
8.2	Koşuklaştırma									
8.3	Düzyazılaştırma									
8.4	Özet									
8.5	Genişl./ İndirg. Metin	1		1	1					1
9	Kısmi Söz Sanatları		1	2			2			
9.1	Telmih (Anıştırma)		1			2			1	
9.2	İst., mecaz, benz., vb.	2	1			1			1	

“Okumayı sever misiniz?

Böyle soru olur mu? Elbette seversiniz; sevmeseydiniz bu gazeteyi almaz, bu satırları da okumazdınız. Her kim olursa olsun bir yazarın hitap ettiği kimseler muhakkak okumayı seven kimselerdir. Ama kimisi çok, kimisi az okur.” (s. 48)

“...Ben, derginizde nihayet bir sayfa yer tutacak bu satırları ne kadar zamanda yazıyorum? Hiç olmazsa bir saatim gidiyor...” (Erdal, 2016: 51)

6. sınıf Dörtel Yayınları Türkçe ders kitabında bulunan “Kitaba Hürmet” isimli metinden alınan bu kısımlarda içerik olarak öğrencinin anlamlandırma karmaşası yaşamasına sebep olacak kelimelere rastlanmaktadır. Bu metin ders kitabında yer almasına rağmen içerisinde “bu gazeteyi almaz...”, “derginizde nihayet bir sayfa yer tutacak bu satırları ne kadar zamanda ...” ifadeleri yer almaktadır. Okuyucunun metni anlamlandırması açısından metinde bir ön bilgiye yer verilmiş olması gerekir. Ancak bu durum söz konusu değildir. Metnin bir dergi ve gazeteden sadeleştirilerek alındığı konusunda hiçbir bilgi yer almamaktadır. Yalnızca metnin sadeleştirildiği yönünde bilgi vardır. Bunun yanı sıra metnin başında “gazete” kelimesi yer alırken ilerleyen kısımlarda “dergi” kelimesinin yer alması alıcının zihnini karıştırır.

8.2	Koşuklaştırma	1		
8.3	Düzyazılaştırma			
8.4	Özet			
8.5	Genişl./ İndirg. Metin	1	1	1
9	Kısmi Söz Sanatları	1		1
9.1	Telmih (Anıştırma)	1	1	1
9.2	İst., mecaz, benz., vb.		2	2

“Robenson, akıllı Robenson ’um,

Ne imreniyorum sana bilsen!

Göstersen adana giden yolu;

Başımı dinlemek istiyorum.

Ben gemi olurum, sen kaptan ol;

Yelken açarız bir sabah vakti.

Güneşte gölgemiz olur deniz.

“Yolculuk!” derken adamızdayız.

İsterdim tercümanım olasın,

Tanıtasın beni balıklara,

Vahşi kuşlara ve çiçeklere;

Bizdendir diyesin benim için...” (s.66)

Kitabın 11. metni olan “Robenson” adlı şiirden alınan bu kısım parçanın genelini yansıtmaktadır. Burada soylu ve bilinen bir metnin farklı ve basit bir yapıda ele alındığı görülür. Bu durum bir metinlerarasılık yöntemi olan parodi (yansılama) ile sağlanmıştır. Bu parçanın anıştırdığı ve bizi gönderdiği asıl metin Robinson Crusoe’ dur. Şiirin içeriğinde bilinen metnin içerisindeki olaylara ve kahramanın özelliklerine anıştırma yoluyla değinilmiştir.

“HİKMET: *Ne demiş biliyor musun Paşa?*

HASAN BASRİ: *Hangi Paşa? Ne mevzuda? Tamamlasana sözünü...*

HİKMET: *Mustafa Kemal Paşa... İstiklal Marşı için... Bunu yazsa yazsa ancak Mehmet Âkif Bey yazar, demiş.*

HASAN BASRİ: Doğru demiş. Ben de öyle diyorum ama devlet sırrı gibi saklıyor yazdıklarını.

HİKMET: Size okumadıktan sonra kimseye okumaz. Ama söz verdi değil mi? Hakimiyet-i Milliye’de yayınlayacağına.

HASAN BASRİ: Hele bitirelim düşünürüz, dedi...

HİKMET: Hadi çıkıyor muyuz?

HASAN BASRİ: Çıkalım bakalım. Hoşça kal Nizamettin.

HİKMET: Biz Meclise kadar gidiyoruz. Soran olursa öğleyin buradayız. Buyrun üstat...

NİZAMETTİN: Söylerim efendim güle güle. (Çıkarlar.) Nerede kalmıştık. (Harfleri dizmeye başlar.) Dünya tarihinde destanlar devrinin sona erdiği bir zamanda Ankara şehri... (Kapı şiddetle açılır.)

ÂKİF: Dinle bakalım delikanlı... Dinle ve fikrini söyle...

“Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak.

Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak

O benim milletimin yıldızıdır parlayacak,

O benimdir, o benim milletimindir ancak.” Nasıl buldun?

NİZAMETTİN: Estağfurullah efendim. Haddimiz mi?

ÂKİF: (daha ısrarlı) Nasıl buldun?

NİZAMETTİN: Dilim tutuldu... Böyle müthiş bir şey duymadım. Tamamlandı mı?

ÂKİF: Yarın teslim edeceğime söz vermiştim...

“Doğacaktır sana vadettiği günler Hakk’ın” diyebiliyorsunuz.

ÂKİF: O kadar da değil.

“Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın” diyebiliyorum değil mi? Bu iyimserlik, bu ümit için nasıl bir sebep var? Şunu unutma Eşref Edip, bu şiir yalnız bugün için yazılmadı. Yarının Türkiye’sindeki çocuklarımız, torunlarımız bugünleri, ümitsiz insanların acılı günleri olarak hatırlamamalı. Aksine, onlar öldüler, ama inanarak öldüler demeliler...” (Erdal, 2016: 77-78)

Kitaptaki 13. metinden alınan bu kısımlarda Atatürk, İstiklal Marşı, Mehmet Akif Ersoy’a isimleriyle birlikte gönderimde bulunulmuştur. Aynı zamanda İstiklal Marşı’nın dizelerine metinde yer verilerek edebi eser kesiti olarak alıntı yapılmıştır.

İncelenen “Gelir Nevruz Bayramı” isimli 14. metinde ise telmihe ve göndermeye de sıkça başvurulmuştur.

9 Kısmi Söz Sanatları

9.1	Telmih (Anıştırma)	1		1		1	
9.2	İst., mecaz, benz., vb.	1	2	1	2	2	1

7. sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders kitabı incelendiğinde çalışmanın konusuna uygun bir şekilde zengin metinlerarasılık örneklerine rastlanmaktadır. Neredeyse incelenen tüm Türkçe ders kitaplarında resim ve metin ilişkisi iyi düzeydeyken ele alınan bu kitapta göstergelerarası ilişki unsurları dikkat çekmektedir. Metne uygun olarak konulan resimlerde de metnin içeriğine gönderme söz konusudur. Bazı metinlerde yaklaşık olarak hiçbir metinlerarası unsur bulunmazken (göstergelerarası ilişki hariç) bazılarında bolca bulunduğu görülür.

Aşağıdaki kısım kitabın birinci metninden alınmıştır:

“...“Mademki tatlı dil her kapıyı açan sihirli bir anahtardır, öyle ise ne duruyoruz, dilimizi tatlılaştıralım.” diyen bilmem bulunur mu? Çünkü bu, ha deyince olacak işlerden değildir. Gönülleri fetheden tatlı dil bütün gücünü gönülden alır. İnsanın dilinin tatlı olması için gönlünün tatlı, iyi olması lazımdır. **Kötü bir adamın dökceği tatlı dil, tilkinin kargaya döktüğü tatlı dil gibidir.** İnsanı belki kısa bir zaman için aldattır ama çabucak da foyası meydana çıkar. Hakiki tatlı dil iyi insanda olur. Yüreği merhametle, sevgi ile dolu insanın dili de kendiliğinden tatlılaşır. Bu geçici dünyada gönül yıkmanın, kalp kırmanın boşluğunu sezecek kadar olgun bir hayat anlayışına varmalı ki insan, en küçüğünden en büyüğüne kadar tatlı dille, güler yüzle seslenebilsin...” (Gültekin, Arhan, Başar, Demirel ve Türker, 2015: 13)

Bu kısımda “Karga ile Tilki” isimli bilinen bir metnin anıştırıldığı görülür. Bunun yanı sıra metnin bir önceki sayfasında karga ile tilki resmedilerek güçlü bir göstergelerarası ilişki sunulmuştur. Aşağıdaki resim ve yukarıdaki kısım birbirini tamamlar nitelikte bir metinlerarasılık örneği sunar.

Resim 3

Göler bir yüz, tatlı bir dile tamamlandığı zaman insana bütün kapılar açılır. Söze başlarken de söyledikim gibi tatlı dil, sevimli görünmeyen hatta soğuk görünen yüzleri bile ısıtır, cana yakın kılar. Tatlı dile bütün kapıların açılması bundandır. Adana, Mersin, Kahramanmaraş gibi Güney ve Güneydoğu vilayetlerimizde halk ağzında "dil" kelimesi "anahtar" manasında kullanılır. Hatta biraz daha yukarı çıkarsanız mesela Erzincan'da düğünlerde, gelin susar, ağzını açıp bir kelime söylemez. Düğün akşamı gelini söyletmek için güvey kıymetli bir hediyeye verir ki bu hediyeye Erzincan'da "dilbağ" derler. O hediyeye gelinin dili çözülür. Yani anahtarı işlemeye başlar. Gerçekten dilin, tatlı dil olmak şartıyla, açamayacağı kapı, çözemeyeceği düğüm yoktur. Gönüller onunla alınır.

Kitabın 2. metni olan "Öyle Denmez" adlı Karagöz ve Hacivat karakterlerini içeren gölge oyunu metninde öykünme (pastiş) söz konusudur. Karagöz ve Hacivat karakterleri birer eser kahramanı olmakla birlikte tüm kişisel özellikleri bilinir ve sabittir. Ancak bu iki karakterin özelliklerinden yola çıkılarak farklı diyaloglar içeren birçok metin yazılmıştır. Bu oluşturma metinlerarasılığı gerektiren bir öykünme sürecidir.

"...Sevgili Arkadaşlar,

Ülkesi ve milletini çok seven Atatürk, büyük bir asker, güçlü bir komutan ve çok değerli bir devlet adamıdır. Çocukluğundan itibaren yüksek bir okuma merakı ve ilgisi olan Atatürk aynı zamanda ileriye çok iyi gören bir fikir insanıdır. Onun fikir hayatını oluşturan en önemli etkenlerden birisi tarihe olan ilgi ve sevgisi ise diğeri de şüphesiz kültürümüzdür. "Kültür"ün birçok tanımı vardır. Türk Dil Kurumunun İnternet sitesinde kültür 'Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü.'

olarak tanımlanmaktadır. Kültür, zaman içinde oluşan bir birikim olup kökünü tarihin derinliklerinden alır. Kültürün bu özelliği, Atatürk'ün tarih bilgisi ve sevgisinin onun fikir hayatını oluşturmada neden önemli olduğunu da göstermektedir.

Türk milletinin çok zengin bir tarihî ve kültürel birikime sahip olduğunu bilen Atatürk, bu birikimin ortaya çıkarılması için bilimsel çalışmalar yapılmasını emretmiş ve bu çalışmaları yakından takip etmiştir. O, Türk milletinin tarihte gösterdiği başarı ve zaferlerle övünmüş ve konuşmalarında da bu konuya özel önem vermiştir. **'Büyük devletler kuran atalarımız, büyük ve kapsamlı medeniyetlere de sahip olmuşlardır. Bunu aramak, incelemek, Türklüğe ve dünyaya bildirmek bizler için bir borçtur.'** Atatürk, sözlerini bugünün çocukları olan bizlere seslenerek tamamlar: **'Türk çocuğu atalarını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır.'** Atatürk'ün bu sözünden de anlıyoruz ki bizlere düşen bir görev de kültürümüzü ve tarihimizi çok iyi bilmek ve onu geleceğe taşımaktır. Bunu yaparken Atatürk'ün düşüncelerinin pek çoğunu kapsayan milliyetçilik, cumhuriyetçilik, devletçilik, laiklik, halkçılık ve inkılapçılık ilkelerini çok iyi anlamalı ve bu ilkelerin ışığında ülkemizi ileri ülkeler seviyesine çıkarma hedefinde olmalıyız. Arkadaşlar, konuşmamı burada tamamlarken beni dinlediğiniz için hepinize çok teşekkür ederim. Sorularınızı arkadaşlarımızın sunumları da bittikten sonra alacağım...

...Onun, **'Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.'** sözü bu yaklaşımın en önemli göstergesidir..." (Gültekin vd., 2016: 34-35)

Kitabın 4. metninden alınan yukarıdaki kısımlarda Atatürk'ün sözlerine atıf yapılarak alıntı örneklerine yer verilmiştir. Ayrıca içerisinde özdeyiş örneği de görülmektedir.

“...Seslenirdi gençliğe, öğrenin dilinizi.

Kültürlü insan olun, kimse yenmesin sizi.

'Açı, uzay, gerekçe, kesit, konum, dikdörtgen

Artı, eksi, yarı çap, eşit, çarpı ve üçgen'

Atatürk ve Türk dili millî varlığımızdır,

Güneş ve Ay misali yanan ışığımızdır...” (Gültekin vd., 2016: 39)

“Atatürk ve Türk Dili” adlı metinden alınan bu kısımda geometrik terimlerin kullanılması Atatürk'ün geometri kitabı yazmış olmasına yapılan bir göndermedir. Alt satırlarda ise benzetmeye başvurulmuştur.

“...Ali Baba ve Kırk Haramiler masalında olduğu gibi kilidi söz olan kapılar yok ki “Açıl susam, açıl!” denildiğinde açılınsın...

...Yaşantılarımıza olduğu kadar deyimlerimize de yerleşmiş kapılar. Sözgelimi, akşam misafirliklerinde **'Kapı kapı gezeriz.'** Hiç belli olmaz, belki kararımızı değiştiririz diye

‘açık kapı bırakırız.’ Aileye uzak birilerinden bahsederken ‘dış kapının mandalı’ deyiveririz. ‘El kapılarında’ çalışır, ekmeğimizi kazanırız. İstenmediğimiz yerlerden ‘kapı dışarı’ ediliriz. ‘Kapıdan kovsalar bacadan gireriz’ kimi zaman, eğer bir şeyi kafamıza koyduysak...” (Gültekin vd., 2016: 50-51)

Kitabın 8. metninden alınan bu kısımda edebi tür kesitine ve eser ismine rastlanmakta, bunun yanı sıra bolca deyim de yer almaktadır.

“... ”

-Haydi öyleyse. Bir cesur adam bulun, dedi. Hocalardan, Enderun'dan, Divan'dan, benim aklıma böyle gözü pek bir adam gelmiyor. Siz de düşünün bakalım.

[(Bu elçi Safevi Devleti hükümdarı İsmail Safevi (Şah İsmail)'ye gönderilecektir. Osmanlı Devleti'nin başında o zaman barışsever, tasavvuf ve hikmet ehli bir hükümdar olan Bayezit-i Veli vardır. Vezirler barışsever hükümdarlarının huzurunu bozmak istememektedirler. Bununla beraber batıda fetihler yapılmaktadır. Doğuda ise Şah İsmail, Osmanlı için bir tehdit oluşturmaktadır. Şah İsmail basit bir sebeple Osmanlı topraklarına girerek Diyarbakır ve Harput kalelerini almıştır. Osmanlı topraklarına geçtiği için özür dilemiş, birbiri ardına elçiler göndermiştir. Divanda, zalimliği ve kurnazlığı ile bilinen Şah'ın karşısına onun yapacağı münasebetsizliğe karşı koyacak, devleti en güzel şekilde temsil edecek ve korku nedir bilmeyen bir elçi aranmaktadır. Sadrazama bu iş için Muhsin Çelebi teklif edilmiştir.]]...” (Gültekin vd., 2016: 52)

“Pembe İncili Kaftan” isimli metinden alınan bu kısımda ara bilgi ile birlikte metinlerarasılığın biçimsel dönüştürüm maddesi içinde yer alan özet metin göze çarpar. Ara bilgi özelliği taşıyan bu özet kısım içerisinde eser ismi, tarihi kahraman gibi göndermeleri de barındırır.

Tablo 11:

7. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (10-18. Metinler)

	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	Alıntı								2
1.1	Atıf								2
1.2	Özdeyiş								
1.3	Tanımlık (Epigraf)								
1.4	Öz Alıntı								
1.5	Edebi Eser Kesitleri								
2	Anonim Alıntı								1
2.1	Basmakalıp - Klişe				1				

2.2	Atasözü									
2.3	Deyim	1	1		2		2			
2.4	Duvar Yaz., Popl. K.									
2.5	Edebi Tür Kesitleri		1	2					1	
3	Alt Bilgi - Ara Bilgi	1		3		1	3			
4	Türev İlişkileri									
4.1	Yansılama (Parodi)									
4.2	Alaycı Dönüştürüm									
4.3	Öykünme (Pastiş)									
5	Gönderim/Gönderme					4	4	2	2	
5.1	Dinsel/İnanışsal G.	3	5						2	
5.2	Mit									
5.3	Film-Eser K., Yazar İ.		4	12	1		1	1	2	
6	Aşırma (Gizli Alıntı)									
7	Göstergelerarası İliş.	5/0	9/0	3/0	5/0	3/0	3/0	4/0	8/0	2/0
8	Biçimsel Dönüş.									
8.1	Çeviri		1							
8.2	Koşuklaştırma									
8.3	Düzyazılaştırma									
8.4	Özet									
8.5	Genişl./ İndirg. Metin									
9	Kısmi Söz Sanatları				2					
9.1	Telmih (Anıştırma)					1				
9.2	İst., mecaz, benz., vb.		5		2		1			

“...Mehmet Âkif Ersoy, Osmanlı Devleti'nin parçalanması için hortlatılmaya çalışılan milliyetçilik hareketlerini çok zararlı görerek yazdığı şiirlerle bu hareketlere şiddetle karşı çıkmıştır.

Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?

Fikr-i kavmiyeti şeytan mı sokan zihninize?

Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı,

Aynı milliyetin altında tutan İslam'ı,

Temelinden yıkacak zelzele kavmiyettir.

Bunu bir lâhza unutmak ebedî haybettir.

I.Dünya Savaşı sonrasında Anadolu'da başlayan İstiklal Harbi'ni desteklemek üzere Anadolu'ya geçerek Balıkesir'de etkili bir konuşma yaptı...

...Hayır, hayal ile yoktur benim alış verişim...

İnan ki: Her ne demişsem görüp de söylemişim.

Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek:

Sözüm odun gibi olsun; hakikat olsun tek!

Mehmet Akif'in Safahat adlı şiir kitabının yanında birçok makale ve çeviri eserleri de vardır..." (Gültekin vd., 2016: 78-79)

Kitabın 12. metninden alınan bu kısımda eser-yazar ismine yer verilmiş ve çeşitli gönderimler yapılmıştır. Edebi eser kesitleri alınarak alıntı yoluyla metinlerarası ilişki sağlanmıştır.

"...Macellan, 1519'da Dünya'nın çevresini dolanmak üzere yola çıktığında Kutup Yıldızı kuzey kutup noktasından yaklaşık 3,5 derece (üç parmağınızı birleştirip kolunuzu uzattığınızda bu üç parmağınızın genişliği ya da Ay'ın görünür çapının 7 katı kadar) uzaktaydı. Günümüzdeyse bu uzaklık Ay'ın görünür çapından (yarım derece) çok az fazla..." (Gültekin vd., 2016: 97)

"Kutup Yıldızı" isimli metinden alınan bu kısımda açıklayıcı bir ara bilgi örneğine rastlanır. Dışsal bir bilgi ara bilgi yoluyla metinle bağdaştırılmıştır.

Tablo 12:
7. Sınıf Meram Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (1-9. Metinler)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1 Alıntı		4		12	4	2			
1.1 Atıf				11					
1.2 Özdeyiş					2				
1.3 Tanımlık (Epigraf)									
1.4 Öz Alıntı									
1.5 Edebi Eser Kesitleri					2	1			

2	Anonim Alıntı	2								
2.1	Basmakalıp - Klişe	4		3		4				1
2.2	Atasözü									
2.3	Deyim	2	2							
2.4	Duvar Yaz., Popl. K.			1						
2.5	Edebi Tür Kesitleri			2						
3	Alt Bilgi - Ara Bilgi	1		1		2				1
4	Türev İlişkileri									
4.1	Yansılama (Parodi)									
4.2	Alaycı Dönüştürüm									
4.3	Öykünme (Pastiş)									
5	Gönderim/Gönderme	2	4		2					4
5.1	Dinsel/İnanışsal G.	2		10		2				1
5.2	Mit									
5.3	Film-Eser K., Yazar İ.	4		1		4	9		1	3
6	Aşırma (Gizli Alıntı)									
7	Göstergelerarası İliş.	7/0	2/0	8/0	4/0	3/0	3/0	6/0	5/0	3/0
8	Biçimsel Dönüş.									
8.1	Çeviri									
8.2	Koşuklaştırma									
8.3	Düzyazılaştırma									
8.4	Özet	1			1					1
8.5	Genişl./ İndirg. Metin	1		1	1					1
9	Kısmi Söz Sanatları		2							
9.1	Telmih (Anıştırma)		2	1			1			1
9.2	İst., mecaz, benz., vb.		2	2			1	2		

Meram Yayınları 7. sınıf Türkçe Ders Kitabı toplamda 18 metinden oluşmaktadır. Belirlenen ölçütlere göre değerlendirme yapıldığında yeterince olmasa bile kitaptaki metinlerin genel olarak metinlerarası unsur barındırdığı görülür. Daha

önce de belirtildiği üzere alıcının bu özellikleri fark etmesi kaydıyla metinlerarasılık niteliği işlevini tamamlar.

“...“Emin misin?”

“Bunlar **Ezrail’le güreş tutmuş** babayiğitler.”

Tüfeği bırakıp dışarı koştu...” (Sarbay, 2016: 12)

Kitabın birinci metninden alınan bu kısımda dinsel bir gönderim bulunmaktadır. Bunun yanı sıra kullanılan ifade kalıplaşmış bir hal almıştır ve Türk askerinin vatanı uğruna canını feda etmekten kaçınmayışını anıştırır.

“...Baba : Hayret! “Ben de giderim. Bu evde durmam.” diyordu. Dediğini yaptı. **Blöf yapıyor** demiştim içimden ama değilmiş...” (Sarbay, 2016: 24)

Yukarıdaki kısımda ise popüler kültüre ait bir kullanım yer almaktadır. Söz öbeğinin kullanım amacının bilinmesi parçayı tam manasıyla anlamlandırmayı sağlar. Klişeleşmiş bir söz olarak karşımıza çıkan bu anonim alıntı çeşidi de metinlerarasılığa bir örnek sunar.

Tablo 13:

7. Sınıf Meram Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (10-18. Metinler)

10 11 12 13 14 15 16 17 18

1	Alıntı								
1.1	Atıf								
1.2	Özdeyiş								
1.3	Tanımlık (Epigraf)								
1.4	Öz Alıntı								
1.5	Edebi Eser Kesitleri								
2	Anonim Alıntı								
2.1	Basmakalıp - Klişe							1	

2.2	Atasözü									
2.3	Deyim									2
2.4	Duvar Yaz., Popl. K.	1								
2.5	Edebi Tür Kesitleri				1					
3	Alt Bilgi - Ara Bilgi	3			2	1	5	1		
4	Türev İlişkileri									
4.1	Yansılama (Parodi)									
4.2	Alaycı Dönüştürüm									
4.3	Öykünme (Pastiş)							1		
5	Gönderim/Gönderme				3	1	1			1
5.1	Dinsel/İnanışsal G.				4					
5.2	Mit									
5.3	Film-Eser K., Yazar İ.	1	1	7	2			4		
6	Aşırma (Gizli Alıntı)									
7	Göstergelerarası İliş.	5/0	2/0	4/0	4/0	2/0	4/0	2/0	4/0	2/0
8	Biçimsel Dönüş.									
8.1	Çeviri									
8.2	Koşuklaştırma									
8.3	Düzyazılaştırma									
8.4	Özet									
8.5	Genişl./ İndirg. Metin	1			1					
9	Kısmi Söz Sanatları									1
9.1	Telmih (Anıştırma)		1			1	1		1	1
9.2	İst., mecaz, benz., vb.	1	1	2		1		1		1

“...Can kafeste durmaz uçar,

Dünya bir han konan göçer,

Ay dolanır yıllar geçer,

Dostlar beni hatırlasın...” (Sarbay, 2016: 75)

Âşık Veysel’e ait bu dizeler de güçlü bir telmih (anıştırma) örneği barındırır.

“Yaz akşamları da saklambaca dadanırdık. Daha gündüzden bilirdik saklambaç olduğunu. “**Ya babam geç kalırsa!**” diye zor ederdim akşamı. Çabucak yerdim gecikmemek için. Saklambaca gideceğimi herkese duyurmuş olurdum böylece. O gün söz dinlemediğim bana takılmak için “Bu gece de kapıya çıkmasak!” derdi annem. Birden yüzüme çöken acıya dayanamazlardı ama. Her gecekinden daha önce kapının önüne iskemleleri dizedik. Sonlara kalırdım gene de çok kez. Kahve sırası hangi komşudaysa o evin çocukları ağızda ıslık sabırsızlıkla dolaşırdı dışarda. Çoğunlukla kızlar katıldığı için özel bir çeki düzeni vardı saklambacın. Sokak fenerleri yanmadan başlayamazdık, ay yoksa uzaklara gidilmezdi. “Anyay manya kumpanya”da en son kalan kız da olsa ebeydi.” (Sarbay, 2016: 93)

Kitabın 12. metni olan “Çelik Çomak” tan alınan bu kısımda bir gönderim göze çarpar. “Ya babam eve geç kalırsa!” cümlesi Türk kültürüne yapılan önemli bir gönderimdir. Kültürümüze ait özellikleri bilmeyen biri buradaki anlamı tamamlayamaz. Çocuğun babasının eve geç kalması yemek yeme saatlerinin gecikmesi anlamına gelir. Çünkü Türk kültüründe herkes bir araya gelmeden sofraya oturulmaz.

“Vur ha vur, vur davul, başpehlivan havası.

Çıksın Bekir, Osman, Mestanoğlu, Dülger Ahmet.

Vur ha vur, vur davul, gürlenmenin sırası.

Davran bre pehlivan ha ömrüne bereket.

Ateş alsın büklüm büklüm pazındaki kudret.

Davran deli fişek, karayel fırtınası.

Çığlar devirip yenmenin güreşmenin ustası.

Vur ha vur, vur davul, dağları taşları titret.

Dile gelsin Yusuf’un Aliço’nun hatırası.

Çıkalım hele meydana yanardağ gibi emret.” (Sarbay, 2016: 95)

“Cazgır” isimli metinden alınan bu kısımda öncelikle tarihsel kişi isimleri verilmiş ardından da “Dile gelsin Yusuf ve Aliço’nun hatırası” mısrasıyla bir anıştırma (telmihi) yapılmıştır. Mısranın öncesi ve sonrasındaki anlatım gücüne katkı sağladığı görülür. Bu katkı alıcının metinlerarası okuma gücüne göre artıp azalabilir. Plevneli Gaddar Kel Aliço ve Koca Yusuf’un hikâyesini bilmek bu parçadan çıkarılacak anlamı güçlü kılar.

9	Kısmi Söz Sanatları					1
9.1	Telmih (Anıştırma)	2		1		1 1 1
9.2	İst., mecaz, benz., vb.	1	1	2	1	4 1

*“Ömür boyu dost bildiğim kitap,
Seni cüz adıyla tanıdım önce.
İlk çocukluğumda, masum çağымda,
Bir bez çantayla omzumda, elimde...
Küçükten yitirdiğim
Sevdiklerim için yüreğim,
Bir köz gibi yanarken,
Kavrulurken...” (Arhan, Başar ve Demirel, 2016: 10)*

8. sınıf MEB Yayınları Türkçe ders kitabının 1. metninden alınan bu kısımda dinsel bir gönderim söz konusudur. “Seni cüz adıyla tanıdım önce” dizesi yazarın kitap okumaya Kur’an ile başladığını bize gösterir.

*“...Bir düz ovada koşarcasına
Yayıldım, dağıldım sayfalarında.
Ben ‘Tek Adam’
Çoğaldım böyle böyle.
Dost oldum ‘Keloğlan’la, ‘Kerem’le;
Dolaştım ‘Karacaoğlan’la dağ tepe.
Aradım
‘Erkilet güzelini bağ arasında’
‘Çalı Kuşu’yla söyleştım,
Bir bahçede dallar üstünde...” (Arhan, Başar ve Demirel, 2016: 10)*

Yine aynı metinden alınan bu kısımda önemli göndermelere ve anıştırma örneklerine sıkça rastlanır. Eserlere ve kişilere gönderme yapılırken içerikle birlikte başka metinlerin tamamı anıştırılır.

“...Evlîya Çelebi, ilk Bursa gezisini babasından gizli yapmış, Bursa dönüşünden sonra babasından izin alarak 21 Haziran 1640 tarihinde İzmit gezisine çıkmıştır. Seyahatnâme'sine bir örnek olmak üzere Onun İzmit gezisine dair yazdıklarını, sadeleştirilmiş şekliyle şöyle okuyoruz:

(Cuma günü Yemiş İskeleyi'nde elbiselerimizi gemiye koyduk. Cuma namazını yine o iskeleydeki Ahî Çelebi Camisi'nde kılarak aklıma, rüyamda o camide Hazreti Peygamberin imamlık ettiği sabah namazı, Peygamberin elini öperken meclisin heybetinden şaşırarak “şefaât” yerine “seyahat” dilediğim geldi. “Tanrı'ya hamdolsun, seyahat kısmet oldu” diye şükrederek yüzümü yere sürdüm. Sonra gemiye binerek poyraz rüzgârı ile Üsküdar tarafından Kadıköy Burnu'na, Kalamış Burnu'na, Hünkâr'ın Fener Bahçesi Burnu'na, Yelkenkaya Burnu'na uğrayarak rüzgârı arkadan almak sureti ile Darıca Kalesi'ne geldik.

Darıca, İstanbul'dan 80 mildir. Deniz kıyısından yalçın kaya üzerinde, kare şekilli, büyük bir yapıdır. Limana bakan bir kapısı vardır. Dizdari, neferleri yoktur. Kostantinoğlu, Acem diyarında Daraşa'yı yenerek Dârâ evlatlarını, burada bir mağara içinde rahiplerin hepsine verdi. Sonra, bu kaleyi yapıp adına Dârâpeçe dedi ki Dârâ oğulları demektir.

Bu kale 827 yılında, Çelebi Sultan Mehmed Han tarafından fetholunmuştur. Hâkimi Kireçibaşıdır. Evkafı subaşılıktır. Gebze kazasının nahiyesidir. Aşağı varoşu 300 kadar kiremitli ev olup bir camisi, bir hanı, bir hamamı, küçük çarşısı vardır. Gayet güzel liman olduğundan Gebze şehrinin iskelesidir. Gebze bunun kuzeyinde, dağlar üzerinde, bir saat kadar mesafede, Bağdat ve Erzurum yolu üzerindedir.)Derken Evliya Çelebi İzmit'e gelir. İzmit Kalesi'nin fethi ile “İzmit” adı üzerinde şu bilgileri verir:

(... Bu İzmit Kalesi, Bizans'ın elinde iken 731 Hicri yılında Orhan Gazi zamanında fethedilmiştir. Fethinde güçlük çekildiğinden alındıktan sonra kalesi yer yer yıkılmıştır. Hâlâ yıkıntı kalıntısı olarak deniz kıyısında dört köşe, bir kapılı büyük bir kalesi vardır. İçinde Dizdar ve neferleri varsa da içi gemi alayı ve kerestelerle doludur.

Orhan, bu kaleyi fethetmek için önce ‘Koca Beğ’i serdar ederek ‘İznimdir, var git.’ buyurmuş. İşte ‘İzmit’ de ‘İznim git.’ ten bozmadır, derler. Bazıları da ‘Azma git.’ veya ‘Ezme git.’ derler. Fetihden sonra yine Koca Beğ serdar olarak Kalipo vilayetini fethederek adına ‘Kocaeli’ demiştir. Fatih Sultan Mehmet, Anadolu eyaletlerini yazdırdığı sırada İzmit'i de Anadolu'dan bir sancak olarak yazdırmıştır.)

Evliya Çelebi Seyahatname'si, bu üslup üzerine köy, kasaba, şehir devam eder; bazen at üstünde, bazen gemiyle ülkeler aşılır. Bir macera romanı gibi okuyucuyu sürükler. On yedinci yüzyıl tüm yaşantısıyla Evliya Çelebi'nin ekranında görünür. Bu büyük eser, başka milletlerin de dikkatini çekmiş, üzerinde birçok incelemeler yapılmış, ondan fazla yabancı dile çevrilmiştir...” (Arhan, Başar ve Demirel, 2016: 40-41)

8. metinden alıntılanan bu kısımda görünüşte bir ara bilgiye rastlanır. Fakat metnin akışına bakıldığında bahsi geçen kısımların ara bilgi olarak verilmesi için hiçbir sebep yoktur. Hatta parantez işareti içerisindeki kısımlar ara bilgi niteliği taşımamakla birlikte metnin ana unsurları niteliğinde olduğu görülür. Bahsi geçen bu kısımların parantez içine alınarak bunlara ara bilgi görüntüsü verilmiş olması aslında Türkçenin yazım ve noktalama kurallarına aykırılık arz etmektedir. Çünkü görüldüğü üzere metne dışsal bir bilgi katılmamış ve anlatım olağan bir şekilde devam etmiştir.

Tablo 15:
8. Sınıf MEB Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (10-18. Metinler)
10 11 12 13 14 15 16 17 18

1	Alıntı	1							
1.1	Atf	1			1			1	
1.2	Özdeyiş								
1.3	Tanımlık (Epigraf)								
1.4	Öz Alıntı								
1.5	Edebi Eser Kesitleri	1			3				
2	Anonim Alıntı								1
2.1	Basmakalıp - Klişe		2	1					1
2.2	Atasözü		1						
2.3	Deyim	1	1	1				2	1
2.4	Duvar Yaz., Popl. K.								
2.5	Edebi Tür Kesitleri							1	
3	Alt Bilgi - Ara Bilgi		1	1	1	3			
4	Türev İlişkileri								
4.1	Yansılama (Parodi)								
4.2	Alaycı Dönüştürüm								
4.3	Öykünme (Pastiş)								
5	Gönderim/Gönderme	1	1						
5.1	Dinsel/İnanışsal G.		3		2	3	1	2	
5.2	Mit		3		1		1		
5.3	Film-Eser K., Yazar İ.	1			5	4		1	
6	Aşırma (Gizli Alıntı)								
7	Göstergelerarası İliş.	4/0	4/0	2/0	4/0	4/0	4/0	7/0	3/0 2/0
8	Biçimsel Dönüş.								
8.1	Çeviri			1					
8.2	Koşuklaştırma								
8.3	Düzyazılaştırma								
8.4	Özet			1	1				
8.5	Genişl./ İndirg. Metin			1	1				

9 Kısmi Söz Sanatları

9.1	Telmih (Anıştırma)	1		1	1
9.2	İst., mecaz, benz., vb.	2	1	1	2

“...Hayır, şimdi insanları, kitapların öğrettiği şekilde sevmiyorum. Kitaplar dediğime bakıp da büyük İlmî kitaplar yahut da **dört meşhur kitaptan** birisini okuyup iman ettiğim sanılmasın...” (Arhan, Başar ve Demirel, 2016: 56)

“Karanfiller ve Domates Suyu” adlı metinden alınan bu kısımda “dört kitap” söylemi ile kapalı bir gönderme yapılmıştır. “Dört kitap” dinsel bir gönderme içerir ve okuyucuya “Kur’an, Tevrat, Zebur ve İncil”i hatırlatır.

“...Onu gördün mü toparlanıyor; hayret, sevgi ve saygı ile bakıyorum. Koca yaylamızın üzerinde böyle milyonlarca insan bulunduğunu düşünüyorum. Yine dünya yuvarlağı üzerinde böyle milyonlarca insanın tırnakları, nasırları, çirkinlikleri, tek gözleri, tek kollarıyla bir **ejderha** ile kavga etmek için bekleştiklerini düşünüyorum.

*Küçük hanımlar! Bugünlerde bir gün nişanlız size koyu al renkli karanfiller gönderecektir. Dikkat edin, belki Mustafa'ninkilerdir. Küçük beyler! Domatesler göreceksiniz çarşıda. Elmalar, ferik elmaları gibi kokulu, şekerli, tatlıdır. Keserseniz içinde çekirdekleri altın gibi parlar. Belki de lokantada bir gün şişelere doldurulmuş bir domates suyu içersiniz ve tadını fevkalade bulursunuz. **Yunan tanrılarının** ölmek için içtiği nektar lezzetini damağınızda hissedersiniz. Emin olun ki Mustafa'nın domateslerinden bir tanesi içtiğiniz suya katılmıştır...” (Arhan, Başar ve Demirel, 2016: 59)*

Yine aynı metnin bu kısmında mitsel öğelere yer verilmiştir.

“...Çat kapı misafirliğe gidilemiyor. Fakat buna karşılık sosyete dedikleri, biraz da vakitleri bol takımından olan hanımların kabul günleri, rivayete göre, muhteşem oluyor, misafirler usulü dairesinde giyinmeye, misafirlik günlerinde söz olmasın diye şapkadan pabuca sık sık yenilemeye mecbur oluyorlarmış. Eğer üç kabul gününde bir hanım aynı elbise ile görünürse kocasının işlerinin o günlerde pek iyi gitmediği rivayeti derhâl etrafa yayılıyormuş...” (Arhan, Başar ve Demirel, 2016: 76-77)

14. metinden alınan yukarıdaki kısımda metinlerarasılık öğelerinden edebi tür kesitine rastlanmaktadır.

Tablo 16:
8. Sınıf Dikey Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (1-9. Metinler)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1 Alıntı						6			
1.1 Atıf					1	3		1	
1.2 Özdeyiş				1	1				
1.3 Tanımlık (Epigraf)									
1.4 Öz Alıntı									
1.5 Edebi Eser Kesitleri		3							
2 Anonim Alıntı									
2.1 Basmakalıp - Klişe	1		2				1		1
2.2 Atasözü							1		
2.3 Deyim	1		2						1
2.4 Duvar Yaz., Popl. K.									
2.5 Edebi Tür Kesitleri		3					2	3	
3 Alt Bilgi - Ara Bilgi						1	1	3	
4 Türev İlişkileri									
4.1 Yansılama (Parodi)									
4.2 Alaycı Dönüştürüm									
4.3 Öykünme (Pastiş)									
5 Gönderim/Gönderme			3	1					1
5.1 Dinsel/İnanışsal G.	1		1	1			7	3	
5.2 Mit									
5.3 Film-Eser K., Yazar İ.		4			1	7	3	4	
6 Aşırma (Gizli Alıntı)									
7 Göstergelerarası İliş.	2/0	1/0	5/0	2/0	2/0	2/0	6/0	4/0	1/0
8 Biçimsel Dönüş.									
8.1 Çeviri									
8.2 Koşuklaştırma									
8.3 Düzyazılaştırma									
8.4 Özet									
8.5 Genişl./ İndirg. Metin			1				1		

9	Kısmi Söz Sanatları	1					
9.1	Telmih (Anıştırma)	1					1
9.2	İst., mecaz, benz., vb.	2	2	2	1	2	2

“1917 yılında

Topraklarında doğmuşum,

Anamdan emdiğim süt

Pınarından, tarlandan gelmiş,

***Emmilerim** sınırlarında*

*Seninçin **döğüşürken** ölmüşler,*

Kalelerinin burcunda

Uçurtma uçurmuşum,

***Çimmişim** derelerinde,*

*Bir **andız** fidanı gibi büyümüşüm*

Topraklarının üstünde ...” (Demirel ve Özbay, 2016: 9)

8. sınıf Dikey Yayınları Türkçe ders kitabının 1. metninden alınan bu kısımda yöresel bir dil kullanılmıştır. Yazar burada yöresel dil kullanmak suretiyle gönderme yapmıştır.

“...Elimin kınasın hamur ettiler

Gözümün sürmesin çamur ettiler

Bir günlük gelindim zehir ettiler...” (Demirel ve Özbay, 2016: 45)

“Burçak Tarlası” isimli metinden alınan bu kısımda bir anıştırma söz konusudur. Anonim bir eser olan bu metinde geçen “elimin kınasın hamur ettiler” dizesiyle Türk örf ve âdetleri anıştırılmıştır.

Tablo 17:
8. Sınıf Dikey Yayınları Türkçe Ders Kitabına Ait Metinlerarası Unsurlar (10-18. Metinler)
10 11 12 13 14 15 16 17 18

1	Alıntı					5	1		
1.1	Atıf								
1.2	Özdeyiş								
1.3	Tanımlık (Epigraf)			7					
1.4	Öz Alıntı								
1.5	Edebi Eser Kesitleri	1							
2	Anonim Alıntı								
2.1	Basmakalıp - Klişe	2	3	2					
2.2	Atasözü				1		1		
2.3	Deyim		1	4	1		1		1
2.4	Duvar Yaz., Popl. K.								
2.5	Edebi Tür Kesitleri								
3	Alt Bilgi - Ara Bilgi	2			1	1	1	1	
4	Türev İlişkileri								
4.1	Yansılama (Parodi)								
4.2	Alaycı Dönüştürüm								
4.3	Öykünme (Pastiş)								
5	Gönderim/Gönderme	2	3	3			3	2	
5.1	Dinsel/İnanışsal G.	1	3	1		2			
5.2	Mit								
5.3	Film-Eser K., Yazar İ.	11	10			6	7		
6	Aşırma (Gizli Alıntı)								
7	Göstergelerarası İliş.	4/0	8/0	7/0	3/0	1/0	6/0	3/0	3/0 1/0
8	Biçimsel Dönüş.								
8.1	Çeviri								
8.2	Koşuklaştırma								
8.3	Düzyazılaştırma								
8.4	Özet				1				
8.5	Genişl./ İndirg. Metin	1			1				

9	Kısmi Söz Sanatları		2	1				
9.1	Telmih (Anıştırma)	1	1					
9.2	İst., mecaz, benz., vb.	1	1	3	1	1	1	1

“...Ben, Kitapçı Fevzi'nin barakasındaki Homeros, Dante, Cervantes, Balzac, Shakespeare, Tolstoy, Sait Faik, Yunus, Nazım Hikmet, Fazıl Hüsni Dağlarca aydınlığına karışmak cüretiyle Küşteri meşalesi kadar harlayabilen yongaların, sac sobanın ön kapağında çizdiği kızıl kıyamet tablosunu...” (Demirel ve Özbay, 2016: 57)

Kitaptaki 11.metinden alınan bu kısım birçok eser kahramanı ismi içermektedir.

“Yalnız Çocuğun Azabı

Ağaçların bile sıhhatine imrenerek yürürdüm.

Ben de onların arasındaydım ve onların arasında büyüğüm de yoktu. Yalnız bende meçhul bir hastalık vardı, sekiz yaşından beri çekiyordum.

Ben de o muayene odasının ve nice muayene odalarının önünde senelerce bekledim. Benim yanımda büyüğüm de yoktu. Yalnız başıma demir parmaklıklı kapıdan içeriye girerdim, Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'na doğru ağaçların bile sıhhatine imrenerek yürürdüm, camlı kapıların garip bir beyazlıkla gözlerime vuran ve içimde korku ile karışarak yuvarlanan parıltıları arasında o dehlize girerdim ve yalnız başıma bir köşeye ilişirdim, kımıldamazdım, susardım, beklerdim, korkudan büzülürdüm, rengimin uçtuğunu hissedirdim... (Demirel ve Özbay, 2016: 77)

Notlar

Büyük bir hastalık geçirmeyenler, her şeyi anladıklarını iddia edemezler.

(...)

'Nüzhət'ten kart geldi. Ziyaret edemediği için af istiyor. Hastalar affetmesini bilirler ama...' 'Bugün sonbahar. Beni bahçede soğuk bir rüzgâr karşıladı.'

(...)

“Beş dakika sonra hastaneden çıkıyorum. Son not. Bu odada başkaları inleyecekler. Onları şimdiden gayet iyi tanıyorum. Üstümden çıkarıp yatağa attığım ropdöşambir içinde, ebediyen aynı insan bulunacak: hasta.

Annem, Mithat Bey ve arkadaşım içeri girdiler...” (Demirel ve Özbay, 2016: 81)

Kitabın “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” adlı metninden alınan bu kısımlarda şimdiye kadar incelenen kitaplarda karşılaşılmayan metinlerarasılık öğelerinden tanımlık (epigraf) örneklerine rastlanmıştır.

Resim 4

86

Üstteki resim kitaptaki “Dülger Balığının Ölümü” (Demirel ve Özbay, 2016: 86) adlı metinden alınmıştır. Metnin başlığına ait hikâyenin yazarı Sait Faik Abasıyanık’tır ancak metin aynı başlıkla farklı bir yazar tarafından tamamen farklı bir amaç ve biçimle ele alınmıştır. Metinde Abasıyanık’tan bahsedilirken aynı zamanda görsel öge olarak yukarıdaki resim de kullanılmak suretiyle resimsel alıntı yapıldığı görülür.

5.2. Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Bulunan Metinlerarasılık Unsurlarının Sınıflara Göre Farklılığı

Bu bölümde araştırmanın temel problemine bağlı olan birinci alt problem ele alınacaktır.

Tablo 18:
Metinlerde Bulunan Metinlerarasılık Unsurlarının Sınıflara Göre Farklılığı

Sınıf	F	Toplam
5 (MEB)	409	409
6 (MEB)	257	
6 (DÖRTEL)	198	455
7 (MEB)	176	
7 (MERAM)	192	368
8 (MEB)	214	
8 (DİKEY)	200	414

İncelenen kitaplar arasında 5. sınıf MEB Yayınları Türkçe ders kitabı diğer kitapların ortalama iki katı metin sayısına sahiptir. Bu durum göz önüne alındığında sınıf düzeylerine göre metinlerarası unsurların görünümü birbirine yakındır.

Tablo 18'e bakıldığında metinlerarası niteliğin en fazla görüldüğü sınıf 6. sınıftır. Diğerleri ise sırasıyla 8. sınıf, 5. sınıf ve en düşük düzeyde de 7. sınıftır.

Metinlerarasılık görünümü sınıflara göre bir düzen içerisinde artmış ya da azalmış değildir. Nitelik dağılımında bir düzensizlik söz konusudur.

5.3. Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Bulunan Metinlerarasılık Unsurlarının Metin Türlerine Göre Farklılığı

Bu bölümde araştırmanın temel problemine bağlı olan ikinci alt problem ele alınacaktır.

Tablo 19:
Metinlerarasılık Unsurlarının Metin Türlerine Göre Farklılığı

	Bilgilendirici (Düşünceye Dayalı) Metin (f)	Öyküleyici (Olaya Dayalı) Metin (f)	Şiir (f)
İncelenen Metin	54	58	33
Metinlerarası Özellik	604	809	233

Tablo 19 bakıldığında incelenen kitaplarda metin türlerine eşit sayıda yer verilmediği görülmektedir. Toplamda incelenen 145 metin içerisinde yalnızca 33'ü şiir türünde, 58'i öyküleyici ve 54'ü de bilgilendirici metin türündedir. Bilgilendirici ve öyküleyici metin türlerinin sayılarının birbirine yakın olduğu görülmektedir.

İncelenen kitaplarda metin türlerine eşit veya eşite yakın sayıda yer verilmemesi metinlerarası görüntüyü değiştirmiştir. Metin sayısı başına düşen ortalama metinlerarası nitelik sayısı hesaplandığında; bilgilendirici metin türünde 11,18, öyküleyici metin türünde 13,94, şiirde ise 7,06 sonuçları ortaya çıkmaktadır. Sonuçlara göre öyküleyici metin türü en fazla metinlerarası unsur taşıyan türdür; bunu bilgilendirici metinler ve ardından şiir türü izler. Ancak, niteliğin sayısından çok kalitesi ve ifade ettiği anlam önemlidir.

5.4. Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Görülen Metinlerarasılık Özelliklerinin Yayınevlerine Göre Farklılığı

Bu bölümde araştırmanın temel problemine bağlı olan üçüncü alt problem ele alınacaktır.

Tablo 20:
Metinlerarasılık Özelliklerinin Yayınevlerine Göre Farklılığı

Sınıf Düzeyi ve Yayınevi	Frekans (f)
5 (MEB)	409
6 (MEB)	257
6 (DÖRTEL)	198
7 (MEB)	176
7 (MERAM)	192
8 (MEB)	214
8 (DİKEY)	200

Araştırmada 5. sınıf düzeyine ait 1 kitap, diğer sınıf seviyelerinde ise her bir sınıf düzeyine ait 2 kitap incelenmiştir. Ancak, 5. sınıf düzeyine ait ders kitabı diğer kitapların iki katı metin sayısına sahiptir. Bunun yanı sıra, 5. sınıf Türkçe ders kitabı

2015 programı çerçevesinde oluşturulmuşken; diğer sınıf seviyelerine ait kitaplar 2005 programı esas alınarak hazırlanmış kitaplardır.

Metin sayısı açısından 6. sınıf MEB, 7. sınıf MEB ve Meram, 8. sınıf MEB ve Dikey yayınlarına ait kitaplarda kitap başına 18 metin bulunurken; 6. sınıf Dörtel yayınlarına ait Türkçe kitabında 19 metin, 5. sınıf MEB yayınları Türkçe ders kitabında ise 36 metin bulunmaktadır. Üstteki bilgiler göz önünde bulundurularak bakıldığında her sınıf düzeyine ait metin sayısı eşit sayılabilir.

Yayınevlerine göre metinlerdeki metinlerarası görüntü değişiklik göstermektedir. Aynı yayınevine ait 4 kitapta metinlerarası unsurlar genellikle diğerlerine oranla çoğunluktadır. Sınıf düzeylerini de etkileyen bu duruma göre belirli bir düzende artma veya azalma yoktur.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular ışığında ortaya çıkan sonuç aktarılacak ve bu sonuçlara bağlı olarak eğitim sistemine katkı sağlayacağı ümit edilen önerilerde bulunulmuştur.

6.1. Sonuç

Bu araştırmanın temel amacı ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin metinlerarası niteliklerini ortaya koymaktır. Ana problemle birlikte ortaokul Türkçe ders kitaplarında bulunan metinlerin metinlerarasılık unsurlarının sınıflara, metin türlerine ve yayınevlerine göre farklılığı incelenmiştir.

Ders kitabındaki metinlerin, metinlerarası unsurları incelenmeden ders kitabına yerleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından açıklanan Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2015), temel yaklaşımlardan biri olarak yer alan “Okuma ve yazma kazanımları metin içi, metin dışı ve metinler arası okuma yoluyla anlam oluşturmayı sağlayacak şekilde yapılandırılmıştır.” (MEB, 2015: 4) maddesinin, metinlerin oluşturulması esnasında metinlerarası niteliklerin göz önünde bulundurulması konusuna dolaylı olarak değindiği görülür. 2015 öncesi Türkçe öğretim programında da dolaylı yollarla bu konuya işaret edildiği görülür. Amaç ve kazanımlarda bu maddelerin görülmesinin yanında metin oluşturulurken metinlerarasılığın göz önüne alınması gerektiği konusunda bir açıklamaya rastlanmamıştır.

İncelenen ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde metinlerarası unsurlar belirli bir düzen çerçevesinde değildir. Elde edilen sonuçlar sınıflara göre artma ya da azalma göstermemektedir. Oysaki planlı bir çalışma düzenli sonuçlarla kendini gösterir. Bu durumda metinlerarası unsurların genel itibariyle bilinçli/kasti olarak yerleştirilmediği, var olan unsurların da belirli bir düzende verilmediği görülür.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2015) 5. ve 6. sınıf okuma-anlama kazanımları içerisinde yer alan “Metinler arası karşılaştırma yapar.” kazanımı, 5. ve 6. sınıf okuma-anlama kazanımları içerisinde yer alan “Metinler arası karşılaştırma

yapar.” kazanımı ve bu sayede “metinlerde temaları, konuları, olayları, karakterleri karşılaştırması sağlanır” (MEB, 2015: 27, 30) açıklaması bulunmaktadır. Ancak bu madde çok kısıtlı bir metinlerarasılığa işaret eder. Sadece kitap içerisindeki tema, konu, olay ve karakter karşılaştırmasını öngörür. Ancak ortaokul Türkçe kitaplarındaki metinlerde kültürün, sanat dallarının, tarihte iz bırakmış kişilerin, günlük konuşmanın, bilinen veya az bilinen metinlerin ve genel hatlarıyla tarihin de izleri büyük oranda görülür.

Alt problemlere ait bulgular incelendiğinde ise öncelikle; metinlerarası unsurların sınıf seviyelerine göre düzensiz bir değişimi görülür. 5. sınıftan ortaokulun son kademesi olan 8. sınıfa doğru düzenli bir artma ya da azalma gözlenmemiştir. Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin metinlerarasılık özelliği metin türleri esas alınarak incelendiğinde ise öncelikle metin türlerine her kitapta farklı oranlarda yer verildiği ve bunun sonucunda bir ortalama alınarak yapılan hesaplamada metin başına düşen metinlerarası unsur bilgilendirici metin türünde 11,18; öyküleyici metin türünde 13,94; şiirde ise 7,06 olarak bulunmuş ve öyküleyici metin türünün en fazla metinlerarası unsur taşıdığı sonucuna varılmıştır. Metinlerarası nitelik, metin türlerine göre farklılık göstermektedir. Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin metinlerarasılık niteliğinin, kitapların yayınevlerine göre farklılığı incelendiğinde; yayınevlerine göre metinlerdeki metinlerarası görüntü değişiklik göstermektedir. Aynı yayınevine ait 4 kitapta metinlerarası unsurlar genellikle diğerlerine oranla çoğunluktadır. Sınıf düzeylerini de etkileyen bu duruma göre belirli bir düzende artma veya azalma görülmemiştir. Bu sonuçlar da ders kitaplarının oluşturulması sırasında, yine, metinlerin metinlerarası unsurları incelenmeden ders kitabına yerleştirildiğini göstermektedir.

Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde bulunan metinlerarası unsurlar genellikle atasözü, deyim gibi basit metinlerarası nitelik taşımaktadır.

Araştırma sonucunda bazı metinlerin her sınıf seviyesinde kullanıldığı gözlenmiştir. Bir metinde bulunan metinlerarası unsurlar, ortaokul seviyesinde olan bireyler için, her sınıf seviyesindeki alıcıda aynı algılanamaz. Metinlerarası unsurların birçoğunu 5. sınıf öğrencisi fark edemezken 8. sınıf öğrencisi fark edebilir. Metinlerin işlevini yerine getirmesi açısından farklılık ortaya çıkabilir.

Bulgular ışığında genel olarak, çok yerinde ve işlevsel metinlerarası niteliklere de rastlanmıştır. Metinlerarasılık, bilinçli olarak yapılıyorsa metinlerarasılık sayılır. Ancak metinlerarası unsurların bilinçli yerleştirildiğini veya aksini alıcı fark edemez. Metinlerarası unsurların işlevini yerine getirmesi de alıcıya bağlıdır. Bir metnin metinlerarası nitelik taşıması okuyucu tarafından her zaman fark edildiği anlamına gelmemektedir.

6.2. Öneriler

Çalışmanın bu kısmında, araştırmanın bulgu ve sonuçlarından yola çıkılarak önerilerde bulunulmuştur. Araştırma ders kitapları üzerinden yürütülmesi sebebiyle, öneriler bu alandan başlayıp kitapların hitap ettiği kitleye yönelik ve son aşamada genel olarak sunulmuştur.

- 1- Türkçe ders kitaplarına metin seçiminde ‘metinlerarasılık’ bir ölçüt olarak alınabilir.
- 2- Ders kitabı için yazılan metinlerde metinlerarası imgeler bilinçli olarak ve yerinde kullanılabilir.
- 3- Müfredatta metinlerarasılığa net ve sistemli olarak yer verilebilir.
- 4- Metinlerarası okuma yaklaşımı kullanılabilirmeli; bunun için de en önemli ders materyali olan Türkçe ders kitapları yukarıda belirtilen ölçütlere uygun olmalı ve bu yaklaşıma uygun metinlerle zenginleştirilmelidir.
- 5- Öğrencilerin metinlere metinlerarası bir gözle bakmalarını sağlamak için Türkçe ders kitaplarındaki metinlerle ilişkili ek kitaplar (hikâye, roman...) önerilebilir.
- 6- Öğretmen kılavuz kitaplarında, belirlenecek olan metinlerarasılıkla ilgili kazanımların öğrenciye nasıl kazandırılacağına yönelik yeterli yönlendirme bulunması faydalı olacaktır.
- 7- Öğretmenler ‘metinlerarası’ kavramına hakim olarak bunu öğrencilere aktarabilmek için hizmet içi eğitime tabi tutulabilir. Hizmet içi eğitimler kapsamında

verilecek olan seminer, kurs ve konferanslar Türkçe öğretiminin kalitesini artıracaktır.

8- İlköğretim kademesinde metinlerarası okumanın temelleri öğrenciye verilebilir, bu sayede ortaokul kademesinde öğrenci rahatlıkla metinler arası bağ kurabilir hale gelecektir.

9- Türkçe ders kitaplarına seçilecek metinlerde, sınıf seviyesine uygun, basit metinlerarası unsurlardan başlanarak düşünsel seviyeyi yükseltecek metinlerarası unsurlara doğru geçiş olması uygun olabilir.

KAYNAKÇA

Akbayır, Sıddık (2007). *Cümle ve Metin Bilgisi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Akdal, Deniz (2011). *Metinlerarası Okuma Yaklaşımının İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Yaratıcı Yazma Becerilerine Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.

Akmanoğlu, Zehra Nilgün (2015). *Annie Ernaux'nun 'Bir Kadın' Ve 'Bir Adam' Adlı Yapıtlarında Metinlerarasılık Ve Anne-Kız İlişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aksan, Doğan (1998). *Anlambilim ve Türk Anlambilimi*. Ankara: Ergin Yayınevi.

Aksan, Doğan (2004). *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*. Ankara: TDK Yayınları.

Aksan, Doğan (2004). *Dilbilim ve Türkçe Yazıları*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Akkoyun, Tülay (2001). *Metinlerarası Bir Çalışma: Orhan Pamuk'un Romanlarında Gide ve Sarraute*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Aktaş, Seda (2011). *Sinemada Halk Hikayelerine Metinlerarası Bir Bakış. Bir yeni Roman Uyarlaması Olan 'Saatler' Filminde Metinlerarasılık ve Göstergelerarasılık*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.

Aktulum, Kubilay (2014). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Kanguru Yayınları.

Aktulum, Kubilay (2011). *Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık*. Ankara: Kanguru Yayınları.

Aktulum, Kubilay (2004). *Parçalılık/Metinlerarasılık*. Ankara: Öteki Yayınevi.

Akyol, Hayati (1999). *Bilgi Vermeye Dayalı Metinler ve Öğretimi*. Çağdaş Eğitim, 253.

Algül, Mustafa (2016). *Peri Masallarının Yakın Dönem Fantastik Hollywood Sinemasındaki Metinlerarası Anlatı Yapısı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Eskişehir.

Allen, Graham (2000). *Intertextuality (The New Critical Idiom)*. London: Roudledge.

Altay, Armağan. (2015). *Folklor Ve Metinlerarasılık Bağlamında İsmet Özel'in Bir Yusuf Masalı Adlı Eserinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.

American Educational Research Association, American Psychological Association and National Council on Measurement in Education (1999). *Standarts for Educational and Psychological Testing*. Washington: American Educational Research Association.

Arhan, Serdar, Başar, Sema ve Demirel, Tuncay (2016). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Ankara: MEB Devlet Yayınları.

Ayaz, Ayşe (2014). *Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Kadîmî'nin Leylâ Vü Mecnûn Mesnevisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Aydın Yardım, Zehra (2005). *Metinlerarası Evrensel Ögeler Bağlamında Çocuk Edebiyatında Çocukluk Felsefesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Bakhtin, Mikhail (2001). *Karnavaldan Romana Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar*. (Çev.: Cem Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bars, M. Emin. (2013). *Veysel Karanî ile İlgili Menkıbeler ve Romanlar Üzerine Metinlerarası Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Barthes, Roland (2016). *Göstergebilimsel Serüven*. (Çev. Mehmet Rifat ve Sema Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Baykal, Nurulhude. (2014). *Behçet Necatigil Şiirlerinde Halk Anlatısı Motiflerinin Metinlerarasılık Bağlamında Dönüştürülmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara.

Büyüköztürk, Ş, Kılıç Çakmak, E, Akgün, Ö.E, Karadeniz, Ş, ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Camcı, Meral (2005). *Metinlerarası İlişkiler ve Çeviri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Cindoruk, Ali V. (1993). *Metinlerarası Dolaşım: Tüketici Kültüründe İmge Dönüşümü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Coşkun, Eyyup (2005). *İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çapkın, Nazım (2011). *At Swim-Two-Birds & Se una notte d'inverno un viaggiatore: Üstkurmaca, Metinlerarasılık ve Yazarlık Kavramları Çalışması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

Çeçen, M. Akif ve Doğan, Bahar (2014). *Türkçe Ders Kitaplarında (6-8. Sınıflar) Yer Alan Okuma Kültürü Teması Metinlerinin Metinler Arasılık Bakımından İncelenmesi*.

Çelebioğlu, E. (2007). *Metinlerarasılık Kavramı ve Bu Kavramın Türk Edebiyatı Öğretim Programına Göre Hazırlanmış Dokuzuncu ve Onuncu Sınıf Türk Edebiyatı Kitaplarında Okutulan Şiir Metinlerinde Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çopur, Yusuf. (2016). *Selim İleri'nin Romanlarında Metinlerarasılık Bağlamında Türk Edebiyatı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

de Beaugrande, Robert-Alain ve Dressler, Wolfgang Ulrich. (1981). *Introduction to Text Linguistics*. London: Longman Group Limited.

Dedebaş, Eda (2007). *Shakespeare'in yeniden konumlandırılması: Çağdaş Tiyatroda Metinlerarasılık ve Kanonun Değiştirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

Demirel, Arzu ve Özbay, Vicdan (2016). *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*. Ankara: Dikey Yayıncılık.

Ekiz, Tefik (2002). *Almanca Yazan Türklerde Metinlerarasılık*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Erdal, Nihat (2016). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Ankara: Ada Matbaacılık (Dörtel Yayınları).

Ergin, Muharrem (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınevi.

Esmer, Elçin (2010). *Okuma Anlama Becerisi ile Yazılı Anlatı Metni Üretme Becerisinin Etkileşimi: 6. Sınıf Öğrenci Metinleri Üzerine Betimsel Bir Çalışma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gasparov, Boris (2010). *Speech, Memory and Meaning: Intertextuality in Everyday Language*. Göttingen (Germany): Walter de Gruyter.

Genç, Buket (2012). *Metinlerarasılık Bağlamında Reklam-Müzik İlişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Gezeroğlu, Senem (2016). *Güray Süngü'nün Öykülerinde Metinlerarası İlişkiler. Söylem Filoloji Dergisi. C. 1 (s. 2), 196-220.*

Gültekin, İbrahim, Arhan, Serdar, Başar, Sema, Coşkun, Seçil, Demirel, Tuncay ve Türker, Hilal (2015). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Ankara: MEB Devlet Yayınları.

Gültekin, İbrahim, Arhan, Serdar, Başar, Sema, Coşkun, Seçil, Demirel, Tuncay ve Türker, Hilal (2015). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Ankara: MEB Devlet Yayınları.

Günay, Doğan (2003). *Metindilbilgisi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Gür, Murat (2013). *Metinlerarası İlişkilerle Çok Sesli Bir Peyami Safa Romanı: Yalnızız*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Üniversitesi, Nevşehir.

Göçer, Ali (2010). *Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Becerilerinin Süreç Yaklaşımı Ve Metinsellik Ölçütleri Ekseninde Değerlendirilmesi (Niğde Üniversitesi Örneği)*. Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi, 18 (1), 271-290. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(3), 122-134.

Göçer, Ali (2012). Türkçe Öğretmen Adaylarının Yetizleme Çalışmalarıyla Oluşturdukları Metinlerin Metinlerarasılık: Dilsel Metinlerin Kullanımı Açısından İncelenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 2012, 4(1), 184-195.

Gümüş, E. Oya (2006). *Tuncer Cücennoğlu'nun Oyunlarına Genel Bir Bakış ve Oyunlarında Metinlerarası İzler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Günay, Doğan (2007). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Gündoğdu, Ayşe Eda (2012). “*Metinlerarasılık Bağlamında Tahsin Yücel’in Yalan Adlı Romanı*”. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. S. 7/4, 2012: 1893-1903.

Halliday, Michael Alexander K. ve Hasan, Ruqaiya (1976). *Cohesion in English*. London: Longman Group Limited.

Harris, Roy ve Taylor, J. Tablot (2002). *Dil Bilimi Düşününde Dönüm Noktaları I*. (Çev.: Eser E. Taylan ve Cem Taylan). Ankara: TDK Yayınları.

İmer, Kamile, Kocaman, Ahmet ve Özsoy, A. Sumru (2013). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

İslamoğlu, Feyza (2014). *Umberto Eco ve Orhan Pamuk'un Romanları Arasında Metinlerarasılık*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

Kalay, Faruk. (2005). *Sömürge Sonrası Düşünceler: Gece Yarısı Çocuklar Adlı Romanın Metinler Arası Çalışması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Karakoç, F. Yeşim ve Dönmez, Levent (2014). Ölçek *Geliştirme Çalışmalarında Temel İlkeler*. Tıp Eğitimi Dünyası. s. 39-49.

Karasar, Niyazi (2003). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Karatay, Halit (2010). Türkçe Dersi Öğretim Araçlarında Yapılandırıcılık: Metinlerarasılık. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 155-178.

Kerimoğlu, Caner (2014). *Genel Dilbilime Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Kristeva, Julia (1972). "Bachtin, Daswort der Dialogund der Roman". *Literaturwissenschaft und Linguistik*. Frankfurt: Athenäum.

Kristeva, Julia. (1981). *Desire in language*. (Çev. Thomas Gora). Columbia University Press.

Kristeva, Julia (2003). *Nous Deux or A (Hi)Story of Intertextuality, The Romanic Review*. EBSCO Publishing. *The Trustees of Columbia University*: (93), 1-2, 7-8.

MEB (2015). *İlköğretim Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.

Milli Eğitim Bakanlığı (2012). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokul Okuma Becerileri Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Munar, Hazal (2013). *Peter Ackroy'dun Victor Frankenstein'in Vaka Defteri Adlı Romanında Metinlerarasılık*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi, Ankara.

Nartok, E. Elif (2014). *Köy Enstitüleri Mezunlarının Köy Romanları Üzerine Metinlerarası Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Ögeyik Coşkun, Muhlise (2008). *Metinlerarasılık ve Yazın Eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Özay, Yeliz (2007). *Metinlerarası İlişkilerde Türk Halk Hikâyeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Özbakır, İbrahim. (2016). *Üstkurmaca ve Metinlerarasılık Bağlamında Michael Kleeberg'in 'Ein Garten Im Norden' Adlı Romanı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Özbay, Murat (2003). *Öğretmen Görüşlerine Göre Ankara Merkez İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*. Ankara: Gölge Ofset Matbaacılık.

Özbay, Murat. (2006). *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri II*. Ankara: Öncü Basımevi.

Özdemir, E. (1998). *Eleştirel Okuma*. Ankara: Ümit Yayıncılık.

Özkan, Selin (2012). *Murathan Mungan'ın Yedi Kapılı Kırk Oda Adlı Eserine Metinlerarası Bir Yaklaşım*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi, Eskişehir.

Patton, Michael Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. (Çev. Ed.: Mesut Bütün, Selçuk B. Demir). Ankara: Pegem Yayınevi.

Recebov, E. E. (1988). *Dilçilik Tarixi*. Bakü: Kiril Yayınları.

Rızvanoğlu, Eren (2007). *Söyleşimcilik, Metinlerarasılık: Bakhtin, Kristeva, Barthes*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Sarı, Mehmet. (2009). *Metinler Arası Bağlamında İhsan Oktay Anar'ın Romanlarında Kutsal Metinlerin İzleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Sarbay, Ayla (2016). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. İstanbul: Meram Yayıncılık.

Saussure, Ferdinand. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (çev.: Berke Vardar). İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Seddik, Brahim (2014). *Harold Bloom' un Etkileme Endişesi'ne Göre T.S.Eliot' un Çorak Ülkesi'nin Metinlerarası Açıklanması ve Yorumlanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Şavkay, Canan (2003). *Postmodern İngiliz Romanında Metinlerarasılık ve Cinsel Kimlik Sorunu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Şengül, Şebnem (2012). *Metinlerarası Anlam Aktarımında Bir Yöntem Olarak Ekfrasis: Şiir-Roman Ve Sinemada Kullanımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.

Şenöz Ayata, Canan (2005). *Metindilbilim ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Şeref, İzzet (2013). *Nazan Bekiroğlu'nun Kurmaca Eserlerinde Metinlerarası İlişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Şimşek, Rahime (2006). *Michel Butor'un Derecelerinde Metinlerarası İlişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

TDK (2011). *Türkçe Sözlük*. 11. Baskı. Ankara: TDK Yayınları.

Tetik, Nagihan, Zorlu, Nevin, Türker, Hilal ve Polat, Zeynep (2016). *Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: MEB Devlet Kitapları.

Torusdağ, Gülşen (2013). “Metindilbilime Genel Bir Bakış ve Metindilbilimsel Bir Çözümleme Örneği Olarak Ömer Seyfettin'in ‘İlk Cinayet’i””. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 24, 42-84.

Ülper, Hakan (2009). “Metinlerin Tutarlılık Özelliklerine İlişkin Olarak Öğrencilere Geri Bildirim Sunmada İşbirliği İlkelerinin Kullanımı” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/8, 422-429.

Vardar, Berke (2001). *Dilbilim Yazıları*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Yıldırım, Sinan (2010). *Türk Resminde Metinlerarası İlişkiler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Yıldız, Tuna (2012). *Sinemada Halk Hikayelerine Metinlerarası Bir Bakış*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Yılmaz, B. Havva (2013). *Masalların Dönüşü, Masalların Dönüşümü: Çağdaş Türk Edebiyatında Grimm Masallarının Metinlerarası Kullanımları (Murathan Mungan Örneği)* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi, Eskişehir.

Yılmaz, Sevcin (2011). *Çeviribilimde Metinlerarasılıktan Metinlerötesiliğe: Yapısalcılık Sonrası ve Elektronik Edebiyatla Yenilenen 'Metin' Kavramını Çeviri Kuramları Üzerinden Okumak*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

EK**METİNLERARASILIK DEĞERLENDİRME FORMU**

1	Alıntı
1.1	Atıf
1.2	Özdeyiş
1.3	Tanımlık (Epigraf)
1.4	Öz Alıntı
1.5	Edebi Eser Kesitleri (şiir, tiyatro, hikaye vb.)
2	Anonim Alıntı
2.1	Basmakalıp Söz - Klişe
2.2	Atasözü
2.3	Deyim
2.4	Duvar Yazıları, Popüler Yeni Kavramlar vb.
2.5	Edebi Tür Kesitleri (bilmece, tekerleme, efsane, ağıt, fıkra vb.)
3	Alt Bilgi- Ara Bilgi
4	Türev İlişkileri
4.1	Yansılama (Parodi)
4.2	Alaycı Dönüştürüm
4.3	Öykünme (Pastiş)
5	Gönderim/Gönderme
5.1	Dinsel/ İnanışsal Gönderge
5.2	Mit
5.3	Film/Eser Kahramanı, Yazar İsmi, Eser İsmi, Tarihsel Kahraman vb.
6	Aşırma (Gizli Alıntı)
7	Göstergelerarası İlişki
8	Biçimsel Dönüştürüm
8.1	Çeviri
8.2	Koşuklaştırma
8.3	Düzyazılaştırma
8.4	Özet
8.5	Genişl./ İndirg. Metin
9	Kısmi Söz Sanatları
9.1	Telmih (Anıştırma)
9.2	İstiare, mecaz, benzetme, kinaye vb.